Stanisław Zając

Historia

PROGRAM NAUCZANIA
ROCZNY PLAN DYDAKTYCZNY
PRZYKŁADOWE KONSPEKTY LEKCJI
PODSTAWA PROGRAMOWA

Teraz HISTORIA

szkoła ponadgimnazjalna

zakres
podstawowy

SOP OŚWIATOWIEC TORUŃ

© Copyright by SOP Oświatowiec Toruń 2012

Spis treści

I. Program nauczania 4
1. Wstępne informacje o programie nauczania 4
2. Cele edukacyjne 6
3. Materiał nauczania 7
4. Osiąganie celów edukacyjnych a osiągnięcia uczniów 17
II. Roczny plan dydaktyczny 26
III. Przykładowe konspekty lekcji bieżących 52
Wykorzystana literatura 61
Załącznik: Podstawa programowa 63

I. Program nauczania

1. Wstępne informacje o programie nauczania

Program ***Teraz historia*** przeznaczony jest dla IV etapu edukacyjnego. Może być realizowany w klasach pierwszych szkół ponadgimnazjalnych (każdego typu). Przewidziany jest do realizacji w wymiarze dwóch godzin tygodniowo. Opracowany został zgodnie z wymogami edukacji historycznej, które zawiera rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dziennik Ustaw z 2009 r. Nr 4, poz. 17). Fragmenty tego dokumentu, które są najbardziej istotne dla opracowanego programu, zostały zamieszczone w dalszej części przewodnika [s. 63–67].

Nowa podstawa programowa stawia przed nauczycielem historii kolejne wyzwania. Na IV etapie edukacyjnym podstawa jest wspólna dla wszystkich szkół ponadgimnazjalnych, zarówno dla tych kończących się maturą (liceów i techników), jak i dla zasadniczych szkół zawodowych. Jest więc wspólna dla uczniów mających zróżnicowane umiejętności, zainteresowania, aspiracje. Stanowi też wyzwanie dla osób, które podjęły się opracowania programów nauczania oraz napisania podręczników.

W gimnazjum uczniowie powinni poznać istotne zagadnienia z dziejów powszechnych i narodowych od starożytności do zakończenia pierwszej wojny światowej. Wskazywane są dwa czynniki, które powinny sprzyjać spełnieniu tego oczekiwania:

1) zakres chronologiczny, a przez to i materiał nauczania, w gimnazjum został poważnie ograniczony; nie powinno więc w III etapie edukacyjnym zabraknąć czasu na pełną realizację programu;
2) dla wszystkich uczniów kończących naukę w gimnazjum przewidziany został egzamin dotyczący treści historycznych.

Edukacja historyczna w klasach pierwszych szkół ponadgimnazjalnych będzie kontynuacją nauczania w gimnazjum. Obejmuje prawie sto lat niedawnej i najnowszej historii. Z jednej strony dotyczy wielu zagadnień, które powinny być uczniom bliskie. Stały się bowiem doświadczeniami pokolenia ich dziadków i rodziców. Jednak z drugiej strony wskazany okres chronologiczny może być trudny dla uczniów ze względu na – wynikającą z Podstawy programowej – wyraźną przewagę zagadnień politycznych i militarnych. Należy liczyć się z tym, że nauka-uczenie się w klasie pierwszej szkół ponadgimnazjalnych będzie najpoważniejszym wyzwaniem w całej edukacji historycznej.

Program *Teraz historia* zawiera 52 tematy, które zostały ujęte w czterech działach chronologicznych:

I. Między wojnami
II. Druga wojna światowa
III. Dwubiegunowy świat. Polska „ludowa"
IV. Na przełomie XX i XXI wieku

Program ma charakter linearny. Przedstawienie wydarzeń, zjawisk i procesów w ujęciu chronologicznym ma tworzyć uporządkowany obraz dziejów. Jednocześnie stwarza przesłanki do problemowego poznawania historii ostatnich dekad. W materiale nauczania uwzględniono też wybrane zagadnienia, które nie zostały bezpośrednio wskazane w zapisach Podstawy programowej (np. zjawiska kulturowe na świecie po pierwszej wojnie światowej, problemy globalizacji). Zagadnienia te służą ukazaniu spójnego obrazu przeszłości.

Poszczególne tematy programowe nauczyciel może przyjąć za gotową formułę tematów lekcyjnych. Takie rozwiązanie zaproponowano w rocznym planie dydaktycznym [s. 26–51]. Jednak nie jest ono konieczne. Nauczyciel może dokonać jego modyfikacji, np. łącząc lub dzieląc poszczególne tematy programowe. Może w różnym zakresie uwzględnić poszczególne hasła. Może też – kierując się zasadą minimalizmu – pominąć te hasła, które nie są konieczne do formalnego spełnienia wymogów zawartych w Podstawie programowej.

Z reguły tematy dotyczące historii powszechnej zostały przedstawione jako tło do wydarzeń, zjawisk i procesów tworzących dzieje narodowe. Jednak nie zawsze takie ustalenie jest bezwzględne. W kilku przypadkach oba wymiary występują obok siebie (np. *Schyłek ładu wersalskiego*; *Rozszerzanie działań zbrojnych w Europie*). Niekiedy zaś wydarzenia dziejące się w Polsce wyprzedzają zjawiska o szerszym znaczeniu. Dotyczy to tematów: *Agresja Niemiec i ZSRR na Polskę* oraz *Schyłek PRL*. Szczególną specyfikę ma temat *Zagłada Żydów i Cyganów na ziemiach polskich*.

W programie nie uwzględniono zagadnień lokalnych i regionalnych. Wynika to zarówno z braku konkretnych wymogów w Podstawie programowej, jak i z przewidywanych ograniczeń czasowych. Ewentualne wprowadzenia zagadnień lokalnych i regionalnych pozostawione jest inwencji nauczyciela, który pracuje w konkretnej miejscowości, z takim a nie innym zespołem uczniowskim.

2. Cele edukacyjne

Ogólne cele nauczania zawarte w programie *Teraz historia* i wynikające z Podstawy programowej dla IV etapu edukacyjnego przewidują:

- przyswojenie przez uczniów istotnych wiadomości, które dotyczą dziejów powszechnych i narodowych od 1918 roku do początku XXI wieku;
- zdobycie i doskonalenie umiejętności posługiwania się zdobytą wiedzą podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;
- kształtowanie takich postaw, które pozwalają uczniom na sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Do najważniejszych celów dotyczących **wiedzy i jej rozumienia** należą:

- znajomość i rozumienie dziejów państwa, społeczeństwa i narodu polskiego;
- znajomość i rozumienie relacji między dziejami Polski a historią powszechną;
- znajomość i rozumienie istotnych zjawisk i procesów politycznych, społecznych oraz cywilizacyjnych;
- znajomość i rozumienie przełomów politycznych, społecznych i cywilizacyjnych.

Do najważniejszych **umiejętności** zdobywanych przez uczniów należą:

- identyfikowanie faktów, zjawisk i procesów historycznych oraz lokalizowanie ich w czasie i przestrzeni;
- określanie, wyjaśnianie, charakteryzowanie, analizowanie i ocenianie wybranych faktów, zjawisk i procesów historycznych;
- sprawne i krytyczne korzystanie z różnych źródeł informacji umożliwiających poznanie przeszłości;
- formułowanie własnych wypowiedzi oraz tworzenie narracji dotyczących historii, a także jej związków z problemami współczesnymi;
- łączenie pracy indywidualnej z pracą zespołową.

Do najważniejszych **postaw**, które powinny być kształtowane wśród uczniów, należą:

- poszanowanie wartości humanistycznych, patriotycznych i obywatelskich;
- gotowość aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym;
- rozwijanie zainteresowań historycznych;
- docenienie roli historii w utrzymaniu oraz umacnianiu poczucia wspólnoty lokalnej, narodowej i ponadnarodowej.

Szczegółowe cele nauczania, ujęte w formule czynnościowej, zaproponowano w rocznym planie dydaktycznym [s. 26–51].

3. Materiał nauczania

I. MIĘDZY WOJNAMI

1. Nowy ład polityczny
- przesłanki zmian w Europie
- konferencja paryska i traktat wersalski
- nowa mapa Europy
- Liga Narodów
- sytuacja na Bliskim Wschodzie

2. Powojenne niepokoje
- gospodarcze i społeczne skutki wojny
- kulturowe skutki wojny
- początek ruchu faszystowskiego
- Włochy pod rządami faszystów
- kryzys demokracji
- zagrożenia dla ładu wersalskiego

3. Kierunki przemian cywilizacyjnych
- stabilizacja i wzrost gospodarczy
- przejawy kryzysu ekonomicznego
- interwencjonizm państwowy
- wpływ techniki na życie ludzi
- rozwój kultury masowej

4. System stalinowski w ZSRR
- umacnianie rządów bolszewickich
- utworzenie ZSRR
- początek rządów Stalina
- kolektywizacja oraz industrializacja
- kontrola nad społeczeństwem
- zaostrzanie terroru (Gułag)

5. Narodowy socjalizm w Niemczech
- utworzenie i program NSDAP
- przejęcie władzy przez NSDAP
- podstawy ustrojowe III Rzeszy
- polityka terroru
- ustawy norymberskie

6. Polska znów na mapie
- początki niepodległości
- ośrodki władzy polskiej

- rola Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego, Ignacego Paderewskiego
- walki o Lwów
- wybory do Sejmu Ustawodawczego
- powstanie wielkopolskie
- Polacy na konferencji paryskiej

7. Wojna polsko-bolszewicka i jej następstwa
- program federacji oraz inkorporacji
- wybuch wojny polsko-bolszewickiej
- wyprawa kijowska i wileńska, bitwa warszawska
- pokój ryski
- przyłączenie Wileńszczyzny

8. Walka o granicę z Niemcami i Czechosłowacją
- konflikt o Śląsk Cieszyński, Spisz, Orawę
- plebiscyt na Warmii i Mazurach
- powstania i plebiscyt na Górnym Śląsku
- podział Górnego Śląska
- relacje z sąsiadami (geopolityczna sytuacja Polski)

9. Polska w wywalczonych granicach
- gospodarcze i prawne trudności integracji
- postawy Polaków
- struktura społeczna
- mniejszości narodowe
- Polacy poza krajem

10. Rządy demokratyczne w Polsce
- główne ugrupowania polityczne
- lewica, centrum, prawica
- zasady konstytucji marcowej
- wybory prezydenckie w 1922 roku
- wyzwania dla demokratycznych rządów
- zagrożenia zewnętrzne

11. Rządy autorytarne w Polsce
- zamach majowy
- początek rządów sanacyjnych
- walka z opozycją
- uchwalenie i zasady konstytucji kwietniowej
- zmiany na scenie politycznej
- konflikty narodowościowe

12. Problemy gospodarcze Polski

- reforma walutowa Władysława Grabskiego
- reforma rolna
- budowa Gdyni
- społeczne przejawy kryzysu ekonomicznego
- budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego

13. Kultura odrodzonej Polski

- problemy oświaty
- kierunki osiągnięć naukowych
- w kręgu literatury i sztuki
- przejawy kultury masowej
- bogactwo kulturowe
- sfera kultury politycznej

14. Schyłek ładu wersalskiego

- agresywne działania Włoch i Japonii
- utworzenie paktu antykominternowskiego
- Anschluss Austrii
- konferencja w Monachium
- żądania niemieckie wobec Polski
- likwidacja państwa czechosłowackiego
- pakt Ribbentrop-Mołotow
- zasady polityki zagranicznej Polski

II. DRUGA WOJNA ŚWIATOWA

15. Agresja Niemiec i ZSRR na Polskę

- okoliczności rozpoczęcia wojny
- bitwa graniczna
- walki nad Bzurą
- główne punkty polskiego oporu
- agresja ZSRR
- kapitulacja Warszawy
- utworzenie Rządu RP na obczyźnie.

16. Rozszerzanie działań zbrojnych w Europie

- „dziwna wojna”
- agresja ZSRR na Finlandię
- agresja III Rzeszy na Danię i Norwegię
- klęska Francji
- bitwa o Anglię i o Atlantyk

- agresja państw Osi na Bałkanach
- Polacy w obronie Norwegii, Francji i w bitwie o Anglię

17. Światowy zasięg wojny

- agresja III Rzeszy na ZSRR
- początek współdziałania Wielkiej Trójki
- walki pod Moskwą i pod Stalingradem
- kierunki agresji japońskiej
- walki w Afryce, udział Polaków
- inwazja wojsk alianckich we Włoszech

18. Klęska państw Osi

- konferencja w Teheranie
- wkroczenie Armii Czerwonej do Europy Środkowej
- walki we Włoszech
- utworzenie drugiego frontu na Zachodzie i ofensywa zimowa Armii Czerwonej
- konferencja w Jałcie
- kapitulacja Niemiec
- konferencja w Poczdamie
- użycie broni atomowej
- kapitulacja Japonii

19. Polacy pod dwiema okupacjami

- podział ziem polskich
- terror hitlerowski
- zagrożenia ekonomiczne i kulturowe
- polityka okupantów sowieckich
- sytuacja jeńców wojennych w ZSRR
- problemy kolaboracji

20. Sprawa polska w latach 1941-1943

- podpisanie układu Sikorski-Majski,
- realizacja układu, problemy sporne
- Armia Polska w ZSRR i jej ewakuacja
- antypolskie zamysły Stalina
- następstwa zbrodni katyńskiej
- katastrofa gibraltarska, Stanisław Mikołajczyk nowym premierem Rządu RP

21. Polska walcząca

- kształtowanie się zbrojnej konspiracji

- struktura polskiego państwa podziemnego
- walka zbrojna
- zasady walki cywilnej
- przejawy walki cywilnej
- początek działalności PPR

22. Zagłada Żydów i Cyganów na ziemiach polskich

- utworzenie gett
- początek ostatecznego rozwiązania
- eksterminacja w obozach zagłady
- Polacy wobec zagłady Żydów
- powstanie w getcie warszawskim
- zagłada ludności romskiej

23. Komplikacje sprawy polskiej

- nasilenie konfliktu polsko-ukraińskiego
- nowe formacje polskie w ZSRR
- utworzenie KRN
- wyzwania dla Rządu RP
- początek działalności PKWN

24. Powstanie warszawskie i jego konsekwencje

- przyczyny wybuchu powstania
- pierwsze tygodnie powstania
- od nadziei do kapitulacji
- konflikty rządowe

25. Polska wyzwolona i zniewolona

- sytuacja w „Polsce lubelskiej”
- rozwiązanie AK
- sprawa polska na konferencji jałtańskiej
- „proces szesnastu”
- utworzenie TRJN
- rozwiązanie struktur polskiego państwa podziemnego

III. DWUBIEGUNOWY ŚWIAT. POLSKA „LUDOWA”

26. Podstawy nowej sytuacji na świecie

- gospodarcze i społeczne
- kulturowe skutki wojny
- proces norymberski
- zmiana układu sił – dominująca rola Stanów Zjednoczonych i ZSRR
- początek działalności ONZ

27. Początki zimnej wojny
- zaborcze działania Stalina
- państwa „demokracji ludowej”
- teza o żelaznej kurtynie
- doktryna Trumana
- plan Marshalla
- utworzenie Kominformu

28. Zimnowojenne rozłamy
- utworzenie NATO
- kryzys berliński
- podział Niemiec
- utworzenie RWPG
- podpisanie Układu Warszawskiego

29. Powojenne przemiany na Dalekim i Środkowym Wschodzie
- początek dekolonizacji (Indochiny, Indonezja, Filipiny)
- niepodległość i podział Indii
- objęcie władzy przez komunistów w Chinach
- wojna koreańska
- sytuacja Japonii

30. Granice odwilży w bloku wschodnim
- śmierć Stalina
- protesty w NRD
- XX Zjazd KPZR
- powstanie węgierskie w 1956 roku
- budowa muru berlińskiego
- Praska Wiosna 1968 roku

31. Trudności pokojowego współistnienia
- konflikt kubański
- zmiany wewnętrzne w Chinach
- międzynarodowe ambicje ChRL
- wojna w Wietnamie

32. Miedzy odprężeniem a nowymi konfliktami
- polityka odprężenia
- wyjście ChRL z izolacji międzynarodowej
- rewolucja islamska w Iranie
- interwencja ZSRR w Afganistanie
- wzrost napięcia na świecie

33. Problemy krajów Trzeciego Świata

- dekolonizacja Afryki
- neokolonializm
- państwa Ameryki Łacińskiej
- problemy wewnętrzne i konflikty zbrojne
- rola ONZ

34. Konflikt na Bliskim Wschodzie

- utworzenie państwa Izrael
- kryzys sueski
- wojna sześciodniowa 1967 roku
- terroryzm palestyński i kryzys paliwowy
- rola ONZ
- układ w Camp David
- intifada

35. Droga do jedności i pokoju w Europie

- przesłanki integracji
- utworzenie Rady Europy
- utworzenie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali
- pierwsze lata Wspólnot Europejskich
- „nowa polityka wschodnia" RFN
- Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
- poszerzanie i pogłębiane integracji

36. Kierunki zmian cywilizacyjnych i społecznych

- rewolucja naukowo-techniczna
- problemy ekologiczne
- zmiana warunków życia ludzi
- społeczeństwo przemysłowe i poprzemysłowe
- problemy demograficzne

37. Przemiany kulturowe w drugiej połowie XX wieku

- powojenne refleksje nad jednostką i społeczeństwem
- kierunki w sztukach plastycznych i architekturze
- kultura społeczeństwa masowego
- muzyka młodzieżowa
- bunt młodzieży
- ideowe następstwa kontestacji

38. Problemy religijne świata

- powojenne wyzwania
- zasięg głównych religii

- idea ekumenizmu
- Sobór Watykański II
- pierwsze lata pontyfikatu Jana Pawła II
- wzrost znaczenia islamu

39. Kształtowanie powojennej Polski
- bezpośrednie następstwa wojny
- migracje ludności
- układ sił politycznych
- następstwa reformy rolnej
- nacjonalizacja przemysłu
- referendum
- wybory do sejmu w 1947 roku
- zmiany gospodarcze i społeczne

40. Umacnianie systemu stalinowskiego w Polsce
- dyktatura PZPR
- konstytucja PRL
- terror
- indoktrynacja
- sytuacja Kościoła katolickiego
- realizacja planu sześcioletniego
- kultura w cieniu ideologii

41. Łagodzenie systemu stalinowskiego w Polsce
- początek odwilży
- Poznański Czerwiec 1956 roku
- Polski Październik 1956 roku
- zmiany polityczne i gospodarcze
- warunki rozwoju kultury

42. Granice stabilizacji w PRL
- polityka gospodarcza ekipy rządzącej
- warunki życia i postawy społeczeństwa
- zatrzymanie demokratyzacji sytemu
- konflikty w kręgu władzy
- konflikt wokół Milenium
- warunki rozwoju kultury

43. Kryzysowe przesilenie w PRL
- protesty studenckie w marcu 1968 roku
- kampania antysyjonistyczna

- układ z RFN
- protesty robotnicze w grudniu 1970 roku
- zmiany w ekipie rządzącej

44. „Druga Polska" – hasło i realia

- nowe akcenty ideologiczne
- polityka gospodarcza
- propaganda sukcesu
- warunki życia społeczeństwa
- zmiany w Konstytucji PRL
- formy opozycji politycznej
- warunki rozwoju kultury
- pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II

45. Czas „Solidarności"

- strajki latem 1980 roku
- podpisanie porozumień społecznych
- „Solidarność" – ruch społeczny i polityczny
- między kompromisem a konfrontacją
- niedogodności życia codziennego
- ożywienie w kulturze

46. Polska w czasie stanu wojennego

- wprowadzenie stanu wojennego
- stłumienie protestów społecznych
- sytuacja gospodarcza
- przejawy oporu społecznego
- schyłek i reperkusje stanu wojennego

47. Schyłek PRL

- wyzwania po stanie wojennym
- nowe strajki
- powołanie Komitetu Obywatelskiego
- postanowienia Okrągłego Stołu
- wybory czerwcowe 1989 roku
- „wasz prezydent, nasz premier"
- pierwsze miesiące rządu Tadeusza Mazowieckiego

IV. NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU

48. Upadek żelaznej kurtyny

- Jesień Narodów
- zjednoczenie Niemiec

- rozpad ZSRR
- rozpad Jugosławii
- pierwsze lata Unii Europejskiej
- problemy Federacji Rosyjskiej
- rozszerzenie NATO

49. Nowe linie podziału świata
- wojna w Zatoce Perskiej
- wojna w Czeczenii
- wzrost znaczenia Chin
- problem Autonomii Palestyńskiej
- zamach z 11 września 2001 roku
- interwencja w Afganistanie
- interwencja w Iraku

50. Rzeczpospolita Polska w nowej Europie
- podstawy nowej sceny politycznej
- przywrócenie samorządu terytorialnego
- pierwsze wybory prezydenckie i parlamentarne
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
- zmiany na scenie politycznej
- nowe otoczenie polityczne
- Polska w nowych organizacjach międzynarodowych

51. Wyzwania dla społeczeństwa polskiego
- początek transformacji, kierunki reformowania państwa
- kierunki zmian gospodarczych
- warunki rozwoju kultury
- sytuacja oświaty
- problem postaw obywatelskich
- tendencje demograficzne

52. Globalne problemy ludzkości
- rewolucja informatyczna
- zagrożenia dla środowiska naturalnego
- gospodarka w czasach globalizacji
- inne wymiary globalizacji
- problemy społeczeństw

4. Osiąganie celów edukacyjnych a osiągnięcia uczniów

4.1. Planowanie dydaktyczne

Nauczyciel, realizując konkretną lekcję, powinien traktować ją jako element szerszego kontekstu, na który mają wpływ następujące czynniki:

- określony dział tematyczny,
- treści zawarte w całym programie nauczania,
- odwołania do innych przedmiotów nauczania,
- odwołania do wiadomości i doświadczeń pozaszkolnych (informacji z mediów, obserwacji śladów przeszłości w regionie, wycieczek, rozmów z rodzicami i dziadkami).

Aby uwzględnić powyższe konteksty, nauczyciel powinien podejmować różne działania. Jednym z nich jest planowanie dydaktyczne. Powinno ono tworzyć syntezę treści kształcenia. Niekiedy, nawet w oficjalnych dokumentach, występuje uproszczone pojmowanie zakresu treści nauczania, które bywa utożsamiane z materiałem nauczania. Ujęcie takie jest fragmentaryczne. Treść nauczania współtworzą bowiem trzy elementy:

- cele nauczania,
- materiał nauczania,
- wymagania programowe.

Zgodnie z rozróżnieniem, które w polskiej edukacji upowszechnił Bolesław Niemierko, planowanie dydaktyczne powinno obejmować trzy etapy. Są to:

a) **planowanie kierunkowe**, dotyczące jednego roku lub – co może być lepszym rozwiązaniem – całego cyklu nauczania (w naszym przypadku, gdy program będzie realizowany tylko w ciągu jednego roku, dylemat ten nie występuje);
b) **planowanie wynikowe**, opracowane do działu programowego, wyodrębnionego problemu lub dużej jednostki tematycznej;
c) **planowanie metodyczne**, dotyczące konkretnej jednostki lekcyjnej.

Tak rozbudowana struktura planowania ułatwia m.in. całościowy ogląd treści kształcenia oraz kontrolę przebiegu edukacji danego przedmiotu nauczania. Ma jednak wady, do których m.in. należy pracochłonność i zbyt formalistyczne traktowanie procesu kształcenia.

4.2. Metody i techniki nauczania

W wielu publikacjach dydaktycznych często rozróżnia się **„klasyczne" i „aktywizujące" metody nauczania**. Pierwsze z nich zwykle postrzegane

są jako tzw. metody podające, które od ucznia wymagają przede wszystkim maksymalnej koncentracji oraz uważnego śledzenia wyjaśnień i sugestii nauczyciela. Natomiast drugie uważane są za bardziej nowoczesne, rezygnujące ze sprawdzania encyklopedycznej wiedzy, ułatwiające kształcenie umiejętności i rozwijanie myślenia historycznego.

Ten uproszczony podział nie powinien być traktowany jako kryterium wartościowania metod na „lepsze" i „gorsze". Niektóre z rozwiązań uznanych za aktywujące były stosowane od dziesiątków lat, chociaż niekiedy były one nazywane inaczej.

Ponadto odrywanie wiedzy od umiejętności jest zabiegiem sztucznym. Nauczyciel powinien zorganizować przebieg zajęć tak, aby okazały się one zarówno efektywne pod względem dydaktycznym, jak i atrakcyjne dla ucznia.

Przebieg lekcji jest bowiem procesem, który nie przebiega automatycznie. Nauczyciel powinien być przygotowany na to, aby modyfikować, niekiedy nawet w znacznym stopniu, zaplanowane działania.

Aktualne pozostają dwie uwagi, na które od wielu lat zwracają uwagę dydaktycy historii:

1) **nauczanie historii powinno mieć charakter polimetodyczny** (jednak duża liczba metod nie może być automatycznie traktowana jako walor lekcji);
2) **podczas lekcji żadna metoda nie występuje w definicyjnej postaci**.

Poniżej krótko przedstawione zostały najważniejsze metody służące edukacji historycznej dla zakresu ujętego w niniejszym programie. Zrezygnowano z dokładniejszych charakterystyk, które łatwo można znaleźć w publikacjach dydaktycznych. Wybrane publikacje podane zostały w wykazie wykorzystanej literatury [s. 61–62].

Spośród tzw. metod klasycznych za niezastąpioną i mającą szerokie zastosowanie należy uznać **rozmowę nauczającą**. Pozwala ona wprowadzać nowe wiadomości, a także rozwijać i sprawdzać uczniowskie umiejętności, np. dotyczące wnioskowania przyczyno-skutkowego. Może być stosowana w każdym ogniwie lekcji.

W szkole ponadgimnazjalnej stopniowo należy wprowadzać **wykład**. Jednak nie powinien być on dominującą metodą realizacji zajęć. Należy unikać prowadzenia wykładu w sposób akademicki. Natomiast pożądane jest wzbogacanie wypowiedzi, np. anegdotami, ilustracjami, schematami, wykresami. Mimo wielu zastrzeżeń do metod werbalnych trzeba uznać, że historia opowiadana przez nauczyciela często pozwala uczniom porządkować wiadomości, a także rozbudza zainteresowanie naszym przedmiotem.

Powszechnie stosowaną metodą jest **praca pod kierunkiem**. Polega ona

na tym, że uczeń indywidualnie wykonuje zadania, wykorzystując materiały pomocnicze wskazane lub dostarczone przez nauczyciela, który czuwa nad przebiegiem pracy. Materiałami tymi najczęściej są: podręcznik, tekst źródłowy, ikonografia, mapa, film edukacyjny lub odpowiednio dobrane fragmenty filmów dokumentalnych i fabularnych. Nauczyciel powinien pamiętać o tym, aby dokładnie określić formę i czas pracy, a także podsumować jej efekty.

Przy realizacji wielu tematów może być stosowana **praca w grupach**. Zwykle jest ona lubiana przez uczniów. Nauczyciel powinien jednak pamiętać o kilku istotnych kwestiach. Najskuteczniej pracują grupy cztero- lub pięcioosobowe. Nauczyciel musi czuwać nad tym, aby wszyscy członkowie grupy mieli swój udział w efekcie pracy zespołu. Po zakończeniu zajęć wszyscy uczniowie powinni mieć całościowy obraz omawianego tematu. Osiągnięcie tej integracji wiedzy i umiejętności jest szczególnie ważne. Niekiedy warto te same zadania przydzielić dwu grupom, pracującym niezależnie od siebie. Porównanie wyników pracy każdej z grup ma duży walor dydaktyczny.

Na szybkie rozbudzenie aktywności uczniów i na rozwijanie ich kreatywności pozwala **„burza mózgów”**, podczas której zagaszane są różnorodne skojarzenia i nietypowe rozwiązania. „Burzę mózgów” warto wykorzystać m.in. na początku omawiania tematu lekcji, aby wprowadzić ucznia w nową problematykę, zainteresować go, a nawet zaintrygować. Przykładowo, takie rozwiązanie możemy zastosować przy temacie dotyczącym problemów gospodarczych po pierwszej wojnie światowej.

Szeroki zakres prezentowania własnych opinii uczniów stwarza **dyskusja**. Należy jednak pamiętać o tym, aby nie była ona prowadzona w sposób zbyt żywiołowy i aby nie przemieniła się w dialog tylko nielicznych uczniów, pozwalający innym wyłączyć się z toku zajęć. Istotne znaczenie ma też inna okoliczność. Najczęściej podczas lekcji historii prowadzona jest **dyskusja plenarna**, która pozwala na swobodną wymianę poglądów młodzieży. Pojawia się więc problem, jak w miarę obiektywnie ocenić zaangażowanie uczniów oraz merytoryczność ich wypowiedzi.

Jednym z możliwych rozwiązań tego problemu jest **dyskusja punktowana**, w której podstawą do oceny uczestnika dyskusji jest liczba zdobytych punktów. Przyznawane są nie tylko punkty dodatnie (np. za rozpoczęcie dyskusji, dodanie nowego wątku, skłonienie do wypowiedzi nowego uczestnika, zwrócenie uwagi na błąd, uzupełnienie podanej informacji, zajęcie konkretnego stanowiska, prezentację umotywowanej wypowiedzi), ale także punkty ujemne (np. za przeszkadzanie w dyskusji, zbyt długie wypowiedzi, ataki na innych uczestników dyskusji).

Bardziej zorganizowaną metodą niż dyskusja jest **debata „za i przeciw”**. Wymaga ona oceny danego problemu (np. szans powstania warszawskiego, obrad Okrągłego Stołu) lub postaci historycznych (np. Józefa Piłsudskiego, Władysława Sikorskiego, Władysława Gomułki) z dwóch przeciwstawnych punktów widzenia. Udział w debacie „za i przeciw” może być traktowany jako zadanie dla zainteresowanych uczniów. W takim przypadku osoby, które nie uczestniczą w debacie, są zobligowane do przedstawienia swoich spostrzeżeń pod koniec zajęć. Argumenty na poparcie lub odrzucenie określonej tezy uczniowie mogą opracować w klasie (indywidualnie lub grupowo) albo też przygotować jako zadanie domowe.

W wielu sytuacjach znanych z przeszłości jednostki lub grupy osób stawały przed koniecznością podjęcia decyzji, mogących wywołać różnorodne (pozytywne i negatywne) konsekwencje. Do analizy wskazanych dylematów przydatne bywa wykorzystanie **drzewa decyzyjnego**. Dwie przykładowe sytuacje, które można wyjaśniać za pomocą tej metody zostały podane niżej.

- Jaką decyzję powinny podjąć władze Polski wobec żądań niemieckich?
  Uczniowie rozważają dwa hipotetyczne rozwiązania:
  1) odrzucić żądania;
  2) przyjąć żądania.
- Jak powinny zachować się oddziały Armii Krajowej wobec wojsk sowieckich wkraczających na terytorium Rzeczypospolitej?
  Uczniowie rozważają trzy hipotetyczne rozwiązania:
  1) „wystąpić w roli gospodarza” (jak przewidywał plan „Burza”);
  2) pozostać w konspiracji;
  3) wycofać się na zachód.

Metoda ta może być rozwinięta przez tzw. **ścieżki decyzyjne**. Wyznaczają one dalszą analizę i uszczegółowienie przyjętych rozwiązań.

Do kształtowania myślenia historycznego (w tym również podejmowania decyzji) przydatny jest **ranking trójkątny**, który może być przekształcony w **ranking romboidalny**. Metoda ta polega na ustaleniu hierarchii czynników istotnych dla np. przyczyn i skutków określonych wydarzeń lub zjawisk historycznych, a także dla znaczenia wybranych postaci. Przy rankingu trójkątnym uczniowie, spośród różnych czynników, wybierają trzy najważniejsze (najlepsze). Zostają one zapisane w schemacie podzielonego trójkąta. Przykładowo – uczniowie mają określić:

a) najważniejsze przyczyny klęski państw Osi podczas drugiej wojny światowej;
b) najkorzystniejsze dla Polaków zmiany dokonane po 1989 roku.

Kolejnym etapem może być sporządzenie „rankingu negatywnego". W podanych przykładach oznacza on wybór i hierarchizację (spośród większej liczby) trzech czynników, które:

a) miały najmniejszy wpływ na klęskę państw Osi podczas drugiej wojny światowej;

b) okazały się szczególnie niekorzystne dla Polaków po 1989 roku.

Wybrane czynniki są wpisane do schematu odwróconego trójkąta. Oba schematy, połączone podstawami, tworzą romb.

Z kolei **metaplan** jest analizą określonego problemu, wynikającą z odpowiedzi na pytania:

- Jak jest (jak było)?
- Jak być powinno?
- Dlaczego nie jest (nie było) tak, jak być powinno?

Metodę tę można zastosować szczególnie przy analizowaniu problemów, które charakteryzują się przejawami kryzysu, zagrożeń, przesileń (np. w tematach: *Schyłek ładu wersalskiego*; *Problemy krajów Trzeciego Świata*).

Częściej niż metaplan warto stosować **analizę SWOT**, w której uczniowie określają cztery wymiary określonego problemu: mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia. Dzięki takiej strukturze **analizę SWOT można połączyć z pracą w grupach**. Dwa najprostsze (wyjściowe) rozwiązania polegają na tym, że:

1) uczniowie są podzieleni na cztery grupy, z których każda wyjaśnia jeden wymiar analizy;
2) uczniowie są podzieleni na cztery grupy; dwie z nich, pracując niezależnie od siebie, wyjaśniają „optymistyczne" wymiary analizy (mocne strony, szanse), a pozostałe dwie – „pesymistyczne" wymiary (słabe strony, zagrożenia).

Wyniki prac poszczególnych grup są integrowane i porównywane. Analizę SWOT można zastosować do takich zagadnień, jak: sytuacja gospodarcza Drugiej Rzeczypospolitej, rządy parlamentarne Drugiej Rzeczypospolitej, transformacja ustrojowa Polski po 1989 roku, płaszczyzny globalizacji.

Uniwersalne możliwości zastosowania stwarza **mapa mentalna**. Pozwala ona na wizualne opracowanie problemu za pomocą różnorodnych znaków, symboli, rysunków i haseł. Szczególnie przydatna jest do podsumowania zajęć oraz integrowania najważniejszych informacji wyjaśnionych podczas lekcji.

Drama uważana jest za metodę, która w istotny sposób kształci wyobraźnię i umiejętności społeczne. Do technik dramy zalicza się m.in. wywiad oraz

list. Należy jednak pamiętać o tym, że do historii XX wieku nauczyciel może wykorzystać wiele autentycznych tekstów, które pozwalają doskonalić pożądane umiejętności uczniów oraz rozwijać ich wyobraźnię.

Symulacja, czyli ukazywanie wybranego modelu rzeczywistości historycznej, może być uznana za **grę dydaktyczną**. Symulacja różni się od dramy tym, że bardziej akcentuje zjawiska społeczne, a mniej przeżycia i doświadczenia osobiste. Zamiast improwizacji wymaga ściślej określonego scenariusza. Za pomocą symulacji można przedstawić np. obrady Sejmu Ustawodawczego z 1919 roku czy rozmowy przywódców Wielkiej Trojki podczas konferencji w Jałcie.

W wielu opracowaniach dotyczących edukacji historycznej nie jest uwzględniana **metoda biograficzna**. Poznawanie informacji o biografiach wybranych postaci zapewne wydaje się tak oczywiste, że nie zasługuje na wyodrębnienie jako metoda nauczania. Warto jednak odwołać się do rozróżnień, jakie stosuje Krzysztof Kruszewski. Autor ten uważa, że metoda biograficzna może być nie tylko statycznym opisem, ale może służyć też do rozwiązywania fikcyjnych problemów; w tym drugim przypadku zbliża się do gier dydaktycznych.

Portfolio, czyli gromadzenie przez uczniów różnorodnych materiałów, warto zastosować głównie do dwóch zakresów tematycznych:

1) szeroko rozumianej kultury;

2) dziejów regionalnych, lokalnych oraz dziejów rodziny.

Wybór pierwszego zakresu może być uważany za cząstkową próbę realizacji zgłaszanego od lat postulatu, aby dzieje kultury uczynić osią szkolnej edukacji historycznej. Natomiast wybór drugiego zakresu pozwala uczniom na poznawanie „historii bliskiej", której walory kształcące i wychowawcze trudno przecenić. Nauczyciel powinien czuwać nad tym, aby gromadzenie materiałów nie było tylko mechanicznym dołączaniem kolejnych kartek w skoroszycie.

Bogatsze możliwości działań uczniowskich w poznawaniu obu wskazanych zakresów tematycznych niż porfolio stwarza **projekt edukacyjny**. Zwykle ma on charakter interdyscyplinarny. Obie metody – zarówno porfolio, jak i projekt edukacyjny – warto stosować do pracy z uczniami zdolniejszymi. Jednocześnie metody te mogą okazać się atrakcyjne dla uczniów niezbyt interesujących się historią jako przedmiotem szkolnym.

Aktywne poznawanie historii lokalnej i dziejów rodziny może odbywać się również jako odrębne zadanie dla uczniów, które często łączą się z udziałem w konkursach dotyczących tej tematyki. Zwykle wymaga dokumentowania

przez uczniów relacji starszych osób, będących świadkami lub uczestnikami wydarzeń z przeszłości. Tę formę pracy warto doskonalić. Uczniowie powinni docenić fakt, że są ostatnim pokoleniem, które może rozmawiać z ludźmi pamiętającymi czasy Drugiej Rzeczypospolitej oraz drugiej wojny światowej.

Wyzwaniem i szansą dla współczesnej edukacji jest możliwość wykorzystania **technologii informacynej**, zwłaszcza internetu i programów komputerowych. Technologia ta pozwala m.in. na wyszukiwanie potrzebnych informacji, opracowanie prezentacji multimedialnych oraz na tworzenia tematycznych stron internetowych. Za ciekawą formę zastosowania technologii informacyjnej w poznawaniu historii uważana jest **metoda WebQuestu**. Nastawiona jest ona na wyszukiwanie, selekcję i porządkowanie informacji za pomocą internetu. Ze względu na czas realizacji WebQuesty mogą być krótkoterminowe lub długoterminowe (realizowane nawet do kilku tygodni). W tym drugim przypadku przypominają metodę projektu edukacyjnego.

Uczniowie poznają przeszłość nie tylko w systemie klasowo-lekcyjnym. Duże walory poznawcze i kształcące, a także wychowawcze, można osiągnąć podczas wycieczek oraz zajęć prowadzonych w muzeach i archiwach. Stopień wykorzystania tych form edukacji historycznej zależy od uwarunkowań konkretnej szkoły.

4.3. Kierunki integracji międzyprzedmiotowej

Wciąż aktualny pozostaje – podnoszony od wielu lat – postulat korelowania historii z innymi przedmiotami nauczanymi w szkole. Postulat ten daje szansę ukazania całościowego obrazu świata oraz pozwala uczynić zajęcia bardziej atrakcyjne i bardziej efektywne. Korelowanie powinno mieć charakter dwukierunkowy. Z jednej strony nauczyciel odwołuje się do wiadomości i umiejętności, które uczniowie powinni znać z innych przedmiotów. Z drugiej strony wyjaśnia historyczne uwarunkowania powstawania różnorodnych idei oraz tekstów kultury, dokonywania odkryć i wynalazków, funkcjonowania instytucji społecznych i politycznych. Tak zarysowane uwarunkowania historyczne dają uczniom szanse pełniejszego zrozumienia wielu zagadnień, z którymi zetkną się oni podczas nauki innych przedmiotów, a także w wielu sytuacjach poza szkolną edukacją.

Istotne znaczenia ma korelacja historii z **językiem polskim**. Na lekcjach naszego przedmiotu uczniowie poznają historyczne tło epok, w których żyli twórcy literatury i w których powstawały ich dzieła. Jednocześnie warto przywołać wybrane fragmenty prozy lub poezji jako ilustrację do zagadnień omawianych na lekcjach historii.

Historia XX wieku koncentruje się głównie na zagadnieniach politycznych i ustrojowych. Dlatego – jak zasygnalizowano wcześniej – nie wolno zaniedbywać odniesień do – szeroko rozumianych – zjawisk kulturowych. Oznacza to odwołanie się do **wiedzy o kulturze**.

Z innych przyczyn konieczna jest korelacja historii z **wiedzą o społeczeństwie**. Często jeden nauczyciel uczy obu tych przedmiotów. Dzięki historii uczniowie poznają genezę wielu zjawisk współczesnego świata (np. konfliktów zbrojnych, dysproporcji cywilizacyjnych, wartości i zasad demokracji) oraz aktualnych problemów naszego kraju i jego mieszkańców. Warto również na lekcjach historii wprowadzać podstawową terminologię socjologiczną oraz politologiczną.

Ukazanie genezy zjawisk – świadczących o zróżnicowaniu, jak i o jedności współczesnego świata – stanowi również przejaw integracji historii z **geografią**. Powiązania między tymi dwoma przedmiotami są jednak głębsze. Na lekcjach historii nie można przecenić umiejętności posługiwania się przez ucznia mapą, stanowiącą przecież niezbędny atrybut edukacji geograficznej. Przy niektórych zagadnieniach oprócz mapek podręcznikowych i map zawartych w atlasach historycznych warto wykorzystać również mapy fizyczne. Odniesienia zarówno do geografii, jaki i **biologii**, są przydatne podczas omawiania głównych etapów i skutków antropopresji.

Z kolei naturalnym przejawem korelacji naszego przedmiotu z **fizyką**, **chemią** jest naświetlenie historycznego tła, w którym dokonane zostały najważniejsze osiągnięcia techniki i nauk przyrodniczych (np. zastosowanie energii jądrowej, inżynieria genetyczne i klonowanie ssaków). Przy zagadnieniach ekonomicznych (np. wielkiego kryzysu w latach 1929-1933 oraz metod jego przezwyciężania) oczywista powinna być korelacja z **podstawami przedsiębiorczości**.

Odwołanie się do umiejętności zdobytych na lekcjach **matematyki** przydatne będzie np. do analizy danych statystycznych oraz sporządzania wykresów ukazujących wybrane elementy obrazu przeszłości.

Zasygnalizowane wcześniej korzyści z wykorzystania techniki informacyjnej w naturalny sposób powinno stanowić przesłankę do integracji historii z **informatyką**.

Szansę na wiele nowatorskich rozwiązań stwarza integracja naszego przedmiotu oraz **języków obcych**. Najprostszym z tych rozwiązań może być wykorzystanie na lekcji historii krótkich tekstów w języku, którego uczy się młodzież.

4.4. Sprawdzanie uczniowskich osiągnięć

Sprawdzanie wiedzy i umiejętności uczniów może być dokonywane w różnych **formach**, spośród których najczęściej są stosowane:

- odpowiedzi ustne (podczas rekapitulacji wtórnej i pierwotnej);
- aktywność na lekcji (np. udział w dyskusji);
- niezapowiedziane kartkówki (zwykle dotyczące dwóch ostatnich tematów);
- praca klasowa po zakończeniu określonego działu programowego (przeprowadzona albo w formie testu, albo wymagająca dłuższej odpowiedzi na kilka pytań, albo wymagająca rozbudowanej narracji, np. rozprawki);
- samodzielne prace uczniowskie wykonywane indywidualnie (np. referat, sprawozdanie z lekcji muzealnej, recenzja filmu historycznego) lub grupowo (np. projekt edukacyjny).

W każdej szkole powinien być opracowany przedmiotowy system nauczania uwzględniający specyfikę pracy w danej placówce. Należy przewidywać, że praktyka edukacyjna zweryfikuje przyjęte założenia.

Na początku roku szkolnego nauczyciel powinien zapoznać uczniów z wymogami programowymi oraz z **kryteriami oceniania**. Należy dążyć do tego, aby ocenianie dokonywane było obiektywnie i rytmicznie. Obiektywizm oznacza m.in. nieocenianie indywidualnych poglądów uczniów na określone zagadnienia historyczne.

Nauczyciel, pracując z konkretnym zespołem uczniowskim, powinien zdecydować również o sposobie prowadzenia **zeszytów przedmiotowych**. O formach i stopniu obligatoryjności uczniowskich notatek. Tradycyjny zeszyt przedmiotowy w realiach XXI wieku może wydawać się elementem anachronicznym. Ma jednak wiele zalet, m.in. zachęca do systematycznej pracy; ułatwia orientację w całym zakresie materiału nauczania.

Określony zakres wiedzy jest potrzebny do kształtowania pożądanych umiejętności i postaw. Nie powinien być on jednak utożsamiany z przysłowiowym wtłaczaniem informacji. Postulowaną sekwencją jest przetwarzanie prostych informacji w wiedzę, która byłaby właściwie zastosowana w praktyce. Jednak rzeczywistość szkolna i pozaszkolna jest bardziej złożona.

II. Roczny plan dydaktyczny

Zaproponowany plan uwzględnia 52 lekcje bieżące, z których każda jest odzwierciedleniem kolejnego rozdziału z podręcznika. Ponadto przewidziane zostały cztery lekcje powtórzeniowe oraz cztery sprawdziany pisemne – po dwa w każdym półroczu. Zarówno lekcje powtórzeniowe, jak i sprawdziany nie obejmują kilku ostatnich tematów. Rozwiązanie to, odbiegające od dominującego schematu, wynika z dwóch przesłanek:

1) uczniowie w końcowych tygodniach nauki są przeciążeni powtórzeniami i sprawdzianami z wielu przedmiotów;
2) ostatnie tematy na ogół dotyczą zagadnień, które często są przedmiotem aktualnych dyskusji, komentarzy i ocen; jednocześnie tematy te mają charakter rekapitulacyjny w stosunku do wcześniejszych lekcji.

Zrezygnowano z tzw. „sprawdzianu na wejściu". Rozpoczęcie edukacji historycznej w nowej szkole nie powinno się uczniom kojarzyć z kontrolą wiadomości. Ponadto egzamin z naszego przedmiotu uczniowie mieli na zakończenie gimnazjum.

Najważniejszym elementem zaproponowanego planu są cele lekcji sformułowane w ujęciu czynnościowym. Łatwo zauważyć, że między tymi celami a szczegółowymi wymaganiami zapisanymi w Podstawie programowej występują trzy alternatywne relacje:

1) sformułowane cele są powtórzeniem albo nieznaczną modyfikacją zapisów zawartych w Podstawie programowej;
2) sformułowane cele służą ukonkretnieniu zapisów z Podstawy programowej;
3) sformułowane cele wyznaczają szerszy kontekst dla zapisów z Podstawy programowej.

W planie wymienione zostały również: główne terminy, pojęcia, nazwy oraz postacie. Są one traktowane przede wszystkim jako narzędzia do realizacji zakładanych celów. Nie powinny być utożsamiane tylko z nowymi informacjami wprowadzanymi podczas określonej lekcji.

Niektóre terminy, pojęcia, nazwy i postacie zostały powtórzone wielokrotnie. Z kolei liczba tych elementów przy poszczególnych tematach bywa różna. Jednak mniej (lub więcej) wyszczególnionych terminów, pojęć, nazw i postaci nie musi oznaczać tego, że określony temat będzie łatwiejszy (lub trudniejszy). Przeciwnie, nieraz posługiwanie się konkretnymi nazwami lub postaciami może uczniom ułatwić zrozumienie niektórych zjawisk z przeszłości.

Ostania rubryka dotyczy odniesień do szczegółowych wymogów zawartych w Podstawie programowej. Liczba tych odniesień jest różna, co wynika zarówno z koncepcji celów przyjętych przez autora poradnika, jak i ze stopnia ukonkretnienia zapisów w Podstawie programowej.

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
I. MIĘDZY WOJNAMI					
1.	**Nowy ład polityczny**	▪ posługując się mapą, opisuje polityczne następstwa pierwszej wojny światowej ▪ wyjaśnia genezę i charakter Ligi Narodów ▪ charakteryzuje i ocenia politykę mocarstw enteny wobec Niemiec	*traktat wersalski, demilitaryzacja, Nadrenia, mandat, plebiscyt, syjonizm, Liga Narodów, Międzynarodowa Organizacja Pracy, traktat o ochronie mniejszości narodowych*	▪ David Lloyd George ▪ Thomas Wilson ▪ George Clemenceau	1.1), 1.2), 1.3)
2.	**Powojenne niepokoje**	▪ rozróżnia społeczne, gospodarcze i kulturowe następstwa pierwszej wojny światowej ▪ charakteryzuje i ocenia je, odwołując się do wybranych przykładów ▪ charakteryzuje okoliczności i następstwa dojścia do władzy Mussoliniego	*pacyfizm, hiperinflacja, monopole, kryzys demokracji, kombatanci, faszyzm, rządy autorytarne, rządy totalitarne, duce, Republika Weimarska, układ w Rapallo, układ w Locarno*	▪ Benito Mussolini	1.1), 3.1)
3.	**Kierunki przemian cywilizacyjnych**	▪ identyfikuje przejawy kultury masowej epoki ▪ określa przyczyny i przejawy kryzysu ekonomicznego w latach 1929-1933, ▪ posługując się wybranymi przykładami, wyjaśnia metody przezwyciężania kryzysu	*monopole, kartele, akcje, giełda, nadprodukcja, bezrobocie, spadek cen, interwencjonizm państwowy, roboty publiczne, Nowy Ład, drapacze chmur, kultura masowa, igrzyska olimpijskie*	▪ Franklin Delano Roosevelt ▪ Charles Chaplin	1.1), 6.2); dodane zostały zagadnienia dotyczące przemian kulturowych na świecie w okresie międzywojennym

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
4.	**System stalinowski w ZSRR**	▪ wyjaśnia okoliczności dojścia Stalina do władzy ▪ charakteryzuje i ocenia najważniejsze przejawy systemu stalinowskiego ▪ podaje argumenty do uzasadnienia tezy głoszącej, że stalinizm był systemem totalitarnym	*bolszewicy, Czeka, Armia Czerwona, łagry, Gułag, komunizm wojenny, Nowa Ekonomiczna Polityka, kołchozy, sowchozy, kułacy, plany pięcioletnie, indoktrynacja, Komsomoł, Pionierzy, paszportyzacja, terror, „wielka czystka”*	▪ Włodzimierz Lenin ▪ Józef Stalin ▪ Aleksander Sołżenicyn	4.1), 4.2), 4.3)
5.	**Narodowy socjalizm w Niemczech**	▪ wyjaśnia okoliczności i następstwa dojścia do władzy Hitlera ▪ charakteryzuje i ocenia najważniejsze przejawy systemu nazistowskiego ▪ porównuje faszyzm i nazizm, uwzględniając organizację państwa, ideologie oraz politykę wobec społeczeństwa	*NSDAP, nazizm, antysemityzm, rasizm, przestrzeń życiowa, „brunatne koszule”, Reichstag, Trzecia Rzesza, organizacja SS, gestapo, Hitlerjugend, roboty publiczne, obozy koncentracyjne, noc kryształowa, ustawy norymberskie*	▪ Adolf Hitler ▪ Erich Fromm	3.1), 3.2)
6.	**Polska znów na mapie**	▪ charakteryzuje okoliczności odrodzenia się państwa polskiego w 1918 roku ▪ wyjaśnia przyczyny i określa zasięg powstania wielkopolskiego ▪ posługując się wybranymi faktami, ocenia wkład Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w odbudowę niepodległej	*Komitet Narodowy Polski, Polska Organizacja Wojskowa, Armia Błękitna, Polska Partia Socjalistyczna, Narodowa Demokracja (endecja), Naczelnik Państwa,*	▪ Józef Piłsudski ▪ Roman Dmowski ▪ Ignacy Jan Paderewski ▪ Jędrzej Moraczewski	2.1), 2.2), 2.3), 2.7)

cd. 6.	–	Polski	*Orlęta Lwowskie, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski, Sejm Ustawodawczy, Naczelna Rada Ludowa, powstanie wielkopolskie, traktat o ochronie mniejszości narodowych*	▪ gen. Józef Haller ▪ mjr Stanisław Taczak ▪ gen. Józef Dowbór-Muśnicki	–
7.	**Wojna polsko-bolszewicka i jej następstwa**	▪ porównuje programy wschodnich granic Polski głoszone przez Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego ▪ wyjaśnia przyczyny wojny polsko-bolszewickiej i wyodrębnia jej główne etapy ▪ ocenia bezpośrednie następstwa wojny polsko-bolszewickiej	*program federacji, program inkorporacji, linia Curzona, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski, Rząd Obrony Narodowej, Fundusz Obrony Narodowej, traktat ryski, Litwa Środkowa, Wileńszczyzna*	▪ Józef Piłsudski, ▪ Roman Dmowski ▪ Semen Petlura ▪ ksiądz Ignacy Skorupka ▪ gen. Lucjan Żeligowski	2.1), 2.3), 2.7)
8.	**Walka o granicę z Niemcami i Czechosłowacją**	▪ ocenia postanowienia traktatu wersalskiego wobec Polski ▪ wyjaśnia cele i następstwa powstań śląskich ▪ ocenia sytuację geopolityczną niepodległej Polski	*plebiscyt, Śląsk Cieszyński, Spisz, Orawa, Górny Śląsk, Komisja Międzysojusznicza, powstania śląskie, bojówki, układ w Rapallo*	▪ Wojciech Korfanty	2.1), 2.3), 5.4)
9.	**Polska w wywalczonych granicach**	▪ wskazuje czynniki utrudniające integrację państwa polskiego ▪ charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową odrodzonego państwa polskiego ▪ posługując się wybranymi przykładami, określa przesłanki konfliktów społecznych i narodowościowych	*więzi gospodarcze, integracja, dezintegracja, straty i zniszczenia wojenne, stereotyp, struktura społeczna, struktura narodowościowa, struktura religijna i wyznaniowa, parcelacja,*		2.1), 2.5), 5.4), 6.1)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
cd. 9.	–	–	*mniejszości narodowe, asymilacja, jidysz, Polonia*	–	–
10.	**Rządy demokratyczne w Polsce**	▪ charakteryzuje scenę polityczną w niepodległej Polsce ▪ charakteryzuje zasady ustrojowe państwa zawarte w konstytucji marcowej ▪ ocenia wybrane przejawy demokracji w pierwszych latach niepodległej Polski ▪ identyfikuje pierwszych prezydentów odrodzonej Polski	*Narodowa Demokracja (endecja), Chrześcijańska Demokracja (chadecja), Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”, Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”, Polska Partia Socjalistyczna, Komunistyczna Partia Robotnicza Polski, agentura sowiecka, konstytucja marcowa, sejm, senat, prezydent państwa, konkordat, konferencja w Locarno, „państwo sezonowe”, wojna celna*	▪ Roman Dmowski ▪ Wojciech Korfanty ▪ Wincenty Witos ▪ Ignacy Daszyński ▪ Józef Piłsudski ▪ Gabriel Narutowicz ▪ Stanisław Wojciechowski ▪ Władysław Grabski	2.4)
11.	**Rządy autorytarne w Polsce**	▪ wyjaśnia przyczyny i skutki zamachu majowego ▪ porównuje zasady ustrojowe państwa według konstytucji marcowej i kwietniowej ▪ podaje argumenty do uzasadnienia tezy głoszącej, że sanacja była systemem autorytarnym	*zamach stanu, sanacja, Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, Centrolew, konstytucja kwietniowa, sejm, senat, prezydent państwa, Obóz Zjednoczenia Narodowego, Stronnictwo*	▪ Wincenty Witos ▪ Józef Piłsudski ▪ Stanisław Wojciechowski ▪ Ignacy Mościcki ▪ Edward Rydz-Śmigły	5.1), 5.2), 5.3), 5.4)

cd. 11.	–	–	*Narodowe, Obóz Narodowo-Radykalny, antysemityzm, syjoniści, nacjonaliści ukraińscy, polityka równowagi*	▪ Józef Beck ▪ Stefan Bandera	–
12.	**Problemy gospodarcze w Polsce**	▪ wyjaśnia cele i skutki reformy walutowej ▪ wykazuje, ze budowa Gdyni była ważnym osiągnięciem Polski niepodległej ▪ ocenia znaczenie budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego	*marka polska, złotówka, hiperinflacja, równowaga budżetowa, danina majątkowa, głód ziemi, reforma rolna, parcelacja, kryzys ekonomiczny, emigracja zarobkowa, nożyce cen, bezrobocie, Centralny Okręg Przemysłowy, Polska A, Polska B*	▪ Władysław Grabski ▪ Eugeniusz Kwiatkowski	6.2), 6.3)
13.	**Kultura odrodzonej Polski**	▪ identyfikuje główne osiągnięcia sztuki i nauki w Drugiej Rzeczypospolitej ▪ charakteryzuje przykłady tych osiągnięć ▪ identyfikuje główne elementy kultury politycznej społeczeństwa Polski niepodległej ▪ posługując się wybranymi przykładami, wyjaśnia na czym polegało bogactwo kulturowe niepodległej Polski	*analfabetyzm, polonizacja, Polska Akademia Umiejętności, Biblioteka Narodowa, makabiady, mecenat państwa, kultura masowa, Polskie Radio, kinematografia, samorząd terytorialny, Związek Harcerstwa Polskiego, Grób Nieznanego Żołnierza*	▪ Władysław Konopczyński ▪ Kazimierz Twardowski ▪ Florian Znaniecki ▪ Stefan Pieńkowski ▪ Wacław Sierpiński ▪ Hugo Steinhaus ▪ Ludwik Hirschfeld ▪ Michał Siedlecki	6.4)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
13.	**Kultura odrodzonej Polski – ciąg dalszy**	–	–	▪ Rudolf Weigl ▪ Stefan Bryła ▪ Maksymilian Huber ▪ Czesław Wituszyński ▪ Władysław Reymont ▪ Stefan Żeromski ▪ Jan Lechoń ▪ Julian Tuwim ▪ Kornel Makuszyński ▪ Ksawery Dunikowski ▪ Karol Szymanowski ▪ Jan Kiepura	–
14.	**Schyłek ładu wersalskiego**	▪ charakteryzuje i ocenia politykę państw europejskich wobec Hitlera ▪ charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w latach trzydziestych XX wieku ▪ wyjaśnia polityczne, społeczne i gospodarcze przyczyny wybuchu drugiej wojny światowej ▪ ocenia konsekwencje zawarcia paktu Ribbentrop-Mołotow	*Liga Narodów, nastroje pacyfistyczne, wojna domowa, pakt antykominternowski, Anschluss, konferencja w Monachium, eksterytorialność, protektorat, polityka równowagi, pakt Ribbentrop-Mołotow*	▪ Adolf Hitler ▪ Francisco Franco ▪ Benito Mussolini ▪ Józef Stalin ▪ Wiaczesław Mołotow ▪ Joachim Ribbentrop ▪ Józef Beck ▪ Winston Churchill	3.3), 5.4), 7.1), 7.2), 7.3)

15.	**Lekcja powtórzeniowa – między wojnami**	▪ porządkuje i synchronizuje wydarzenia dotyczące dwudziestolecia międzywojennego ▪ ocenia dorobek Drugiej Rzeczypospolitej ▪ analizuje przykłady różnych interpretacji wybranych wydarzeń i zjawisk historycznych			
16.	**Sprawdzian pisemny – między wojnami**	[kontrola zakresu opanowania – wynikających z wymagań programowych – wiadomości i umiejętności uczniów]			
II. DRUGA WOJNA ŚWIATOWA					
17.	**Agresja Niemiec i ZSRR na Polskę**	▪ wyodrębnia główne etapy polskiej wojny obronnej ▪ wyjaśnia, dlaczego Polska poniosła klęskę we wrześniu 1939 roku ▪ charakteryzuje okoliczności utworzenia Rządu RP na obczyźnie	*pakt Ribbentrop- Mołotow, wojna błyskawiczna, obrona Westerplatte, obrona Poczty Polskiej, bitwa nad Bzurą, obrona Warszawy, biwa pod Kockiem, kampania polska, kampania wrześniowa, Luftwaffe, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na obczyźnie, Polskie Siły Zbrojne*	▪ kpt. Władysław Raginis ▪ gen. Tadeusz Kutrzeba ▪ Ignacy Mościcki ▪ Edward Rydz-Śmigły ▪ Władysław Raczkiewicz ▪ gen. Władysław Sikorski	7.3), 7.4), 9.1)
18.	**Rozszerzanie działań zbrojnych w Europie**	▪ wyodrębnia główne etapy działań wojennych w Europie do wiosny 1941 roku ▪ charakteryzuje udział militarny Polaków w tym etapie wojny ▪ posługując się mapą, ocenia sytuację polityczno-militarną Europy wiosną 1941 roku	*„dziwna wojna”, linia Maginota, kolaboracja, Państwo Francuskie, Polskie Siły Zbrojne, Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich, 2. Dywizja Strzelców Pieszych,*	▪ Adolf Hitler ▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ gen. Charles de Gaulle ▪ Vidkun Quisling	7.4), 9.2)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
18.	**Rozszerzanie działań zbrojnych w Europie – ciąg dalszy**	–	*1. Dywizja Grenadierów, 1. Dywizja Kawalerii Pancernej, bitwa o Anglię, bitwa o Atlantyk, Dywizjon 302, Dywizjon 303, pakt trzech (Oś), pakt Ribbentrop-Mołotow*	▪ Philippe Pétain, ▪ gen. Stanisław Maczek ▪ Jerzy Iwanow-Szajnowicz	–
19.	**Światowy zasięg wojny**	▪ wyodrębnia główne etapy działań wojennych od czerwca 1941 do września 1943 roku ▪ charakteryzuje udział militarny Polaków w tym etapie wojny ▪ przedstawia okoliczności powstania Wielkiej Koalicji ▪ posługując się mapkami, wyjaśnia, na czym polegał światowy zasięg wojny	*plan Barbarossa, Wielka Koalicja, Wielka Trójka, Lend-Lease Act, broń bakteriologiczna, taktyka żabiego skoku, alianci, Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich*	▪ Adolf Hitler ▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ Franklin Delano Roosevelt ▪ cesarz Hirohito ▪ Gen. Stanisław Kopański	7.4), 9.2)
20.	**Klęska państw Osi**	▪ identyfikuje przełomowe wydarzenia w końcowym etapie wojny ▪ charakteryzuje udział militarny Polaków w tym etapie wojny ▪ porównuje postanowienia konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie	*konferencja w Teheranie, konferencja w Jałcie, 1. i 2. Armia Wojska Polskiego, 1. Dywizja Pancerna, 2. Korpus, konferencja w Poczdamie, V 2, broń atomowa, bezwarunkowa kapitulacja, strefy okupacyjne, denazyfikacja, demokratyzacja,*	▪ Adolf Hitler ▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ Franklin Delano Roosevelt ▪ gen. Dwight Eisenhower ▪ gen. Charles de Gaulle ▪ gen. Władysław Anders	7.4), 7.6), 9.2)

cd. 20.	–	–	*dekartelizacja, reparacje przesiedlenia ludności, kamikadze*	▪ gen. Stanisław Maczek ▪ gen. Stanisław Sosabowski	
21.	**Polacy pod dwiema okupacjami**	▪ posługując się mapką, określa zasięg terytorialny okupacji niemieckiej i radzieckiej do czerwca 1941 roku ▪ porównuje cele i metody obu państw okupacyjnych ▪ charakteryzuje wybrane przejawy zbrodniczych działań okupantów	*Generalne Gubernatorstwo, ziemie wcielone do Rzeszy, deportacje, Niemiecka Lista Narodowa, obozy koncentracyjne, obozy zagłady, kontyngenty, egzekucja, łapanki, germanizacja policja granatowa, konfiskaty, łagry, kolaboracja, prasa gadzinowa, jeńcy wojenni*	▪ Hans Frank ▪ Maksymilian Maria Kolbe ▪ Krzysztof Kamil Baczyński	8.1)
22.	**Sprawa polska w latach 1941-1943**	▪ wyjaśnia okoliczności i następstwa podpisania układu Sikorski-Majski ▪ ocenia politykę Stalina wobec sprawy polskiej od połowy 1941 do połowy 1943 roku ▪ identyfikuje mord katyński jako fakt i jako symbol w historii Polski	*układ Sikorski-Majski, amnestia, Armia Polska, 2. Korpus, Polska Partia Robotnicza, Związek Patriotów Polskich, zbrodnia katyńska, Międzynarodowy Czerwony Krzyż, katastrofa gibraltarska, konferencja w Teheranie*	▪ gen. Władysław Sikorski ▪ Iwan Majski ▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ gen. Władysław Anders ▪ Stanisław Mikołajczyk ▪ gen. Kazimierz Sosnkowski	9.1), 9.3)
23.	**Polska walcząca**	▪ charakteryzuje strukturę polskiego państwa podziemnego ▪ identyfikuje główne formy walki cywilnej i walki zbrojnej	*Polska Walcząca, Związek Walki Zbrojnej, Bataliony Chłopskie, Narodowa Organizacja Wojskowa,*	▪ gen. Stefan Rowecki ▪ gen. Tadeusz Komorowski	8.2)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
23.	**Polska walcząca – ciąg dalszy**	▪ charakteryzuje wybrane przejawy walki cywilnej i walki zbrojnej	*Narodowe Siły Zbrojne, akcja scaleniowa, polskie państwo podziemne, cichociemni, walka zbrojna, walka cywilna, mały sabotaż, tajne nauczanie, Gwardia Ludowa*	–	–
24.	**Zagłada Żydów i Cyganów na ziemiach polskich**	▪ wyjaśnia przyczyny i skutki Holokaustu ▪ opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej ▪ posługując się wybranymi przykładami, ocenia postawę Polaków wobec Holokaustu	*Holokaust, Szoah, getto, zagłada Żydów, zagłada Cyganów (Romów), gwiazda Dawida, Judenrat, policja żydowska, ostateczne rozwiązanie, obozy zagłady, egzekucje, krematoria, Brama Śmierci, „Żegota”, szmalcownicy, powstanie w getcie warszawskim*	▪ Marek Edelman ▪ Janusz Korczak ▪ Irena Sendlerowa ▪ Zofia Kossak-Szczucka ▪ Paul Celan ▪ Jan Karski	7.5); dodane informacje o zagładzie Romów i o postawach Polaków wobec Holokaustu
25.	**Komplikacje sprawy polskiej**	▪ określa cele i następstwa ludobójstwa na Wołyniu ▪ ocenia politykę Stalina wobec sprawy polskiej od połowy 1943 do połowy 1944 roku ▪ wyjaśnia cele i konsekwencje akcji „Burza”	*Ukraińska Powstańcza Armia, Krajowa Rada Narodowa, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, Armia Ludowa, 1. Dywizja Piechoty, 1. Korpus, 1. Armia Wojska Polskiego, Wojsko Polskie, linia Curzona, Rada Jedności Narodowej, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego,*	▪ Józef Stalin ▪ Zygmunt Berling ▪ Władysław Gomułka ▪ Bolesław Bierut ▪ Jan Stanisław Jankowski ▪ gen. Tadeusz Komorowski	8.2), 9.3); dodane informacje o ludobójstwie na Wołyniu

cd. 25.	–	–	*Krajowa Rada Ministrów, polskie państwo podziemne, Armia Krajowa, akcja „Burza”*	–	–
26.	**Powstanie warszawskie i jego konsekwencje**	▪ wyjaśnia przyczyny powstania warszawskiego ▪ charakteryzuje przebieg powstania ▪ opisuje skutki powstania, uwzględniając również sytuację w Rządzie RP	*powstanie warszawskie, Armia Krajowa, konferencja w Teheranie, linia Curzona, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, Rząd Tymczasowy*	▪ Adolf Hitler ▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ gen. Tadeusz Komorowski ▪ gen. Leopold Okulicki ▪ Stanisław Mikołajczyk ▪ Tomasz Arciszewski	8.3), 9.3)
27.	**Polska wyzwolona i zniewolona**	▪ identyfikuje i ocenia formy antypolskiej polityki Stalina w końcowym okresie wojny ▪ charakteryzuje i ocenia końcowy etap działalności Polskiego Państwa Podziemnego	*„Polska lubelska”, Milicja Obywatelska, Urząd Bezpieczeństwa, NKWD, Smiersz, dekret o reformie rolnej, Armia Krajowa, organizacja „Nie”, „proces szesnastu”, Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej, Rada Jedności Narodowej, Testament Polski Walczącej, obława augustowska*	▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ gen. Leopold Okulicki ▪ Stanisław Mikołajczyk ▪ Tomasz Arciszewski ▪ płk Emil Fieldorf ▪ ppłk Jan Rzepecki ▪ Władysław Gomułka ▪ Edward Osóbka-Morawski	8.2), 9.3)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
28.	**Lekcja powtórzeniowa – druga wojna światowa**	▪ porządkuje i synchronizuje wydarzenia dotyczące drugiej wojny światowej ▪ analizuje wybrane wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne dotyczące powtarzanej epoki ▪ integruje pozyskane informacje z różnych źródeł, dokonując selekcji i hierarchizacji opanowanych wiadomości			
29.	**Sprawdzian pisemny – druga wojna światowa**	[kontrola zakresu opanowania – wynikających z wymagań programowych – wiadomości i umiejętności uczniów]			
III. DWUBIEGUNOWY ŚWIAT. POLSKA „LUDOWA”					
30.	**Podstawy nowej sytuacji na świecie**	▪ charakteryzuje bezpośrednie skutki drugiej wojny światowej ▪ wyróżnia polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe następstwa wojny ▪ posługując się schematem, wyjaśnia zasady funkcjonowania ONZ	*inflacja, zniszczenia wojenne, straty demograficzne, broń rakietowa, broń atomowa, penicylina, supermocarstwa, konferencja w Bretton Woods, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy, proces norymberski, prawo naturalne, ludobójstwo, zbrodnie wojenne, przesiedlenia ludności, Organizacja Narodów*	–	7.7), 10.10)

cd. 30.	–	–	*Zjednoczonych, Karta Narodów Zjednoczonych, Rada Bezpieczeństwa*	–	–
31.	**Początki zimnej wojny**	▪ charakteryzuje sytuację w ZSRR bezpośrednio po zakończeniu drugiej wojny światowej ▪ określa kierunki zmian w państwach bloku wschodniego ▪ wyjaśnia przyczyny rozpadu koalicji antyhitlerowskiej ▪ identyfikuje i opisuje pierwsze przejawy zimnej wojny	*zimna wojna, żelazna kurtyna, Gułag, Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego, Armia Radziecka, blok wschodni, demokracja ludowa, technika salami, żelazna kurtyna, doktryna Trumana, plan Marshalla, Kominform, jugosłowiańska droga do socjalizmu*	▪ Józef Stalin ▪ Winston Churchill ▪ Josip Broz-Tito ▪ Harry Truman ▪ George Marshall	10.1), 10.4)
32.	**Zimnowojenne rozłamy**	▪ wyjaśnia okoliczności i ocenia następstwa podziału Niemiec ▪ określa genezę i charakter NATO oraz Układu Warszawskiego ▪ charakteryzuje podział militarny Europy w połowie XX wieku ▪ wyjaśnia, dlaczego utworzenie RWPG oraz działalność McCarthy'ego były przejawami zimnej wojny	*Bizonia, Trizonia, kryzys berliński, landy, Bundestag, Republika Federalna Niemiec, Niemiecka Republika Demokratyczna, niemiecki cud gospodarczy, Stasi, kolektywizacja wsi, Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, Traktat Północnoatlantycki (NATO), Układ Warszawski*	▪ Józef Stalin ▪ Joseph McCarthy	10.2), 10.3)
33.	**Powojenne przemiany na Dalekim i Środkowym Wschodzie**	▪ identyfikuje przesłanki dekolonizacji w Azji Południowo-Wschodniej oraz w Indiach ▪ odwołując się do wybranych przykładów, ocenia następstwa dekolonizacji	*kolonie, metropolie, dekolonizacja, Karta Narodów Zjednoczonych, „brudna wojna", Demokratyczna Republika*	▪ Ho Szi Min ▪ Mohandas Gandhi ▪ Mao Tse-tung ▪ Czang Kaj-szek	10.5), 10.7), 10.9)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
33.	**Powojenne przemiany na Dalekim i Środkowym Wschodzie – ciąg dalszy**	na Dalekim i Środowym Wschodzie ▪ charakteryzuje okoliczności utworzenia ChRL ▪ wyjaśnia, dlaczego wojnę w Korei była zagrożeniem dla światowego bezpieczeństwa	*Wietnamu, Indie, Pakistan, Kaszmir, Chińska Republika Ludowa, Tajwan, Rada Bezpieczeństwa, wojna koreańska*	▪ Kim Ir Sen	–
34.	**Granice odwilży w bloku wschodnim**	▪ charakteryzuje zmiany w ZSRR w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku ▪ porównuje przyczyny i bezpośrednie następstwa powstania węgierskiego w 1956 roku oraz Praskiej Wiosny ▪ wyjaśnia, dlaczego mur berliński stał się istotnym symbolem podziału Europy	*kolektywne kierownictwo, odwilż, rehabilitacja, Układ Warszawski, powstanie węgierskie, mur berliński, nomenklatura, dysydenci, Praska Wiosna, doktryna Breżniewa, normalizacja*	▪ Józef Stalin ▪ Nikita Chruszczow ▪ Jurij Gagarin ▪ Imre Nogy ▪ Janos Kadar ▪ Leonid Breżniew ▪ Aleksander Sołżenicyn ▪ Aleksander Dubczek ▪ Jan Palach	10.4), 10.10)
35.	**Trudności pokojowego współistnienia**	▪ charakteryzuje kryzys kubański jako konflikt zimnej wojny ▪ wyjaśnia genezę i następstwa wojny w Wietnamie ▪ charakteryzuje sytuacje ChRL w czasach Wielkiego Skoku oraz rewolucji kulturalnej	*szok sputnikowy, kryzys kubański, gorąca linia, Wielki Skok, komuny ludowe, rewolucja kulturalna, powstanie Tybetańczyków, wojna wietnamska, Vietcong, napalm, wietnamizacja wojny, Czerwoni Khmerzy*	▪ John Fitzgerard Kennedy ▪ Fidel Castro ▪ Nikita Chruszczow ▪ Mao Tse-tung	10.7), 10.9)

36.	**Miedzy odprężeniem a nowymi konfliktami**	▪ posługując się wybranymi przykładami, ocenia znaczenie polityki odprężenia dla Stanów Zjednoczonych, ZSRR oraz ChRL ▪ identyfikuje przejawy rewolucji islamskiej w Iraku ▪ wyjaśnia okoliczności i następstwa interwencji sowieckiej w Afganistanie ▪ charakteryzuje sytuację ZSRR w pierwszych latach władzy Gorbaczowa	*odprężenie, układ SALT I, układ SALT II, ajatollah, rewolucja islamska, mudżahedini, interwencja w Afganistanie, sankcje gospodarcze, bojkot igrzysk olimpijskich, gwiezdne wojny, pierestrojka, głasnost, awaria w Czarnobylu*	▪ Nikita Chruszczow ▪ Leonid Breżniew ▪ Richard Nixon ▪ Mao Tse-tung ▪ Deng Xiaoping ▪ ajatollah Chomeini ▪ Saddam Husajn	10.7)
37.	**Problemy krajów Trzeciego Świata**	▪ wyodrębnia etapy dekolonizacji Afryki ▪ posługując się wybranymi przykładami, ocenia rolę ONZ w procesie dekolonizacji ▪ charakteryzuje główne problemy krajów postkolonialnych	*Trzeci Świat, dekolonizacja, bogata Północ, biedne Południe, neokolonializm, separatyzm, Organizacja Jedności Afrykańskiej, dominium, apartheid, Bangladesz, OPEC, petrodolary, azjatyckie tygrysy, błędne koło ubóstwa, Czwarty Świat*	▪ Nelson Mandela ▪ Jean Bokassa	10.5)
38.	**Konflikt na Bliskim Wschodzie**	▪ wyjaśnia okoliczności utworzenia państwa Izrael ▪ wyodrębnia główne etapy konfliktu na Biskim Wschodzie do schyłku lat osiemdziesiątych XX wieku ▪ wskazuje czynniki utrudniające rozwiązanie konfliktu bliskowschodniego	*Palestyna, państwo żydowskie, Izrael, organizacje syjonistyczne, uchodźcy, kryzys sueski, wojna sześciodniowa, Organizacja Wyzwolenia Palestyny, działania terrorystyczne, kryzys paliwowy, układ w Camp David, „ziemia za pokój”, intifada, Hamas*	▪ Dawid Ben Gurion ▪ Gamal Naser ▪ Jasir Arafat	10.8)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
39.	**Droga do jedności i pokoju w Europie**	▪ wyjaśnia ideę integracji europejskiej po zakończeniu drugiej wojny światowej ▪ wyodrębnia główne etapy integracji do schyłku lat siedemdziesiątych XX wieku ▪ identyfikuje postaci inicjatorów działań na rzecz integracji europejskiej ▪ określa czynniki ułatwiające i utrudniające integrację	*integracja, Rada Europy, Europejska Wspólnota Węgla i Stali, traktaty rzymskie, Europejska Wspólnota Gospodarcza, Europejska Wspólnota Energii Atomowej, Wspólnoty Europejskie, unia celna, wspólna polityka rolna, program Europy ojczyzn, nowa polityka wschodnia, Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Rada Europejska, Parlament Europejski, unia walutowa, układ w Schengen*	▪ Jean Monnet ▪ Robert Schuman ▪ gen. Charles de Gaulle ▪ Konrad Adenauer ▪ Willy Brandt ▪ Vaclav Havel ▪ Andriej Sacharow	10.12)
40.	**Kierunki zmian cywilizacyjnych i społecznych**	▪ identyfikuje główne przejawy rewolucji naukowo-technicznej ▪ posługując się wybranymi przykładami, analizuje wpływ rewolucji naukowo-technicznej na życie jednostek i społeczeństw ▪ porównuje cechy społeczeństwa przemysłowego i poprzemysłowego	*rewolucja naukowo-techniczna, era atomowa, podbój kosmosu, degradacja środowiska naturalnego, mechanizacja i automatyzacja pracy, czas wolny, społeczeństwo przemysłowe, społeczeństwo poprzemysłowe, klasa średnia, starzenie się społeczeństw*	▪ Jurij Gagarin ▪ Neil Armstrong	10.11)

41.	**Przemiany kulturowe w drugiej połowie XX wieku**	▪ identyfikuje wybrane kierunki filozoficzne i artystyczne z drugiej połowy XX wieku ▪ określa główne cechy kultury masowej tego okresu ▪ wyjaśnia kulturowe tło buntów młodzieży u schyłku lat sześćdziesiątych XX wieku	*egzystencjalizm, personalizm, malarstwo akcji, pop-art., styl międzynarodowy, styl postmodernistyczny, kultura masowa, globalna wioska, happening, muzyka młodzieżowa, rock and roll, The Beatles, kontestatorzy, zasada przyjemności, festiwal w Woodstock, ruch feministyczny, ruch pacyfistyczny, ruch ekologiczny*	▪ Herbert Marshall Mc Luhan ▪ Jean Paul Sartre ▪ Emanuel Mounier ▪ Theodor Adorno ▪ Andy Warhol ▪ Elvis Presley	10.11)
42.	**Problemy religijne świata**	▪ określa zasięg głównych religii na świecie pod koniec XX wieku ▪ wyjaśnia genezę i następstwa Soboru Watykańskiego II ▪ charakteryzuje pierwsze lata pontyfikatu Jana Pawła II ▪ podaje przykłady wzrostu znaczenia islamu pod koniec XX wieku	*chrześcijaństwo, katolicyzm, islam, hinduizm, buddyzm, judaizm, ateizm, laicyzacja, ekumenizm, Kościoły protestanckie, sobór, Sobór Watykański II, teologia wyzwolenia, nowe ruchy religijne, New Age, sekty, dżihad, fundamentalizm islamski, talibowie, szyici, sunnici*	▪ Jan XXIII ▪ Paweł VI ▪ Jan Paweł II	10.6) dodano informacje o zasięgu głównych religii i o wzroście znaczenia islamu
43.	**Lekcja powtórzeniowa – dwubiegunowy świat**	▪ analizuje wybrane wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne dotyczące dziejów powszechnych w latach 1945-1988 ▪ analizuje przykłady różnych interpretacji wybranych wydarzeń i zjawisk historycznych			

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
43.	**Lekcja powtórzeniowa – dwubiegunowy świat – ciąg dalszy**	▪ integruje pozyskane informacje z różnych źródeł, dokonując selekcji i hierarchizacji opanowanych wiadomości	–	–	–
44.	**Sprawdzian pisemny – dwubiegunowy świat**	[kontrola zakresu opanowania – wynikających z wymagań programowych – wiadomości i umiejętności uczniów]			
45.	**Kształtowanie powojennej Polski**	▪ analizuje zmiany terytorialne oraz straty ludnościowe, kulturowe i materialne będące następstwem drugiej wojny światowej ▪ wyodrębnia etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów w latach 1945-1947 ▪ charakteryzuje realia życia gospodarczego i społecznego w tym okresie	*Ziemie Odzyskane, Ziemie Zachodnie i Północne, Kresy, przemieszczenia ludności, dziedzictwo kulturowe, straty wojenne, reforma rolna, nacjonalizacja przemysłu, Polska Partia Robotnicza, Polska Partia Socjalistyczna, Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne, Stronnictwo Pracy, Polskie Stronnictwo Ludowe, żołnierze wyklęci, Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, Narodowy Związek Wojskowy, Narodowe Siły Zbrojne, Ukraińska Powstańcza Armia, Ministerstwo Bezpieczeństwa*	▪ Stanisław Mikołajczyk ▪ Bolesław Bierut ▪ Józef Cyrankiewicz ▪ Jerzy Giedroyć	8.4), 11.1)

cd. 45.	–	–	*Publicznego, Blok Demokratyczny, referendum ludowe, akcja „Wisła", plan trzyletni, bitwa o handel*	–	–
46.	**Umacnianie systemu stalinowskiego w Polsce**	▪ wyjaśnia, dlaczego tworzenie PZPR zakończyło proces przejmowania władzy w Polsce przez komunistów ▪ charakteryzuje przyczyny i skutki represji stalinowskich w Polsce ▪ charakteryzuje realia życia gospodarczego i społecznego w czasach stalinowskich ▪ ocenia polityczną i społeczną rolę Kościoła katolickiego w tym okresie	*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne, Związek Młodzieży Polskiej, Polska Rzeczpospolita Ludowa, Rada Państwa, terror, Stowarzyszenie „Pax", plan sześcioletni, Państwowe Gospodarstwa Rolne, kułacy, spółdzielnie produkcyjne, dostawy obowiązkowe, elektryfikacja, industrializacja, Nowa Huta, kolektywizacja rolnictwa, Radio Wolna Europa*	▪ Bolesław Bierut ▪ Władysław Gomułka ▪ Witold Pilecki ▪ Kazimierz Pużak ▪ Emil Fieldorf ▪ Kazimierz Moczarski ▪ kardynał Stefan Wyszyński ▪ bp Czesław Kaczmarek ▪ Jan Nowak-Jeziorański	11.2), 11.3), 11.5)
47.	**Łagodzenie systemu stalinowskiego w Polsce**	▪ wyjaśnia przyczyny kryzysu w 1956 roku ▪ ocenia gospodarcze, polityczne i kulturowe skutki kryzysu ▪ porównuje sytuację Kościoła katolickiego na początku i pod koniec lat pięćdziesiątych XX wieku	*odwilż, amnestia, rehabilitacja, Poznański Czerwiec, rady robotnicze, Plenum KC PZPR, koło „Znak", Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskiej, literatura rozrachunkowa, polska szkoła filmowa, Klub Krzywego Koła, Kluby Inteligencji Katolickiej, tygodnik „Po prostu"*	▪ kardynał Stefan Wyszyński ▪ bp Czesław Kaczmarek ▪ Bolesław Bierut ▪ Edward Ochab ▪ Władysław Gomułka ▪ Józef Światło ▪ Romek Strzałkowski	11.3), 11.4), 11.5)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
47.	**Łagodzenie systemu stalinowskiego w Polsce – ciąg dalszy**	–	–	▪ Nikita Chruszczow ▪ Marek Hłasko ▪ Andrzej Wajda	–
48.	**Granice stabilizacji w PRL**	▪ charakteryzuje realia życia gospodarczego, społecznego i kulturowego w czasach małej stabilizacji ▪ identyfikuje uwarunkowania polityczne tego okresu ▪ wyjaśnia przyczyny i przejawy konfliktu wokół Milenium	*kółka rolnicze, rewizjoniści, partyzanci, technokraci, rady robotnicze, komandosi, organizacja „Ruch”, program Wielkiej Nowenny, Milenium, Tysiąclecie Państwa Polskiego, tysiąclatki, muzyka młodzieżowa (big beat), atomistyka*	▪ Władysław Gomułka ▪ Mieczysław Moczar ▪ Edward Gierek ▪ kardynał Stefan Wyszyński ▪ Tadeusz Różewicz ▪ Czesław Niemen	11.3), 11.5)
49.	**Kryzysowe przesilenie w PRL**	▪ wyjaśnia przyczyny i skutki kryzysu z 1968 roku ▪ charakteryzuje przebieg protestów społecznych w grudniu 1970 roku ▪ porównuje przyczyny i skutki kryzysu z 1968 oraz z 1970 roku	*komandosi, wiec studencki, syjoniści, kampania antysyjonistyczna, partyzanci, podwyżki cen, strajki, komitet strajkowy, demonstracje, protesty na Wybrzeżu, kryzys władzy, kryzys polityczny, kryzys społeczny, kryzys ekonomiczny*	▪ Kazimierz Dejmek ▪ Adam Michnik ▪ Władysław Gomułka ▪ gen. Wojciech Jaruzelski ▪ Edward Gierek ▪ Piotr Jaroszewicz	11.4)
50.	**„Druga Polska” – hasło i realia**	▪ charakteryzuje realia życia gospodarczego, społecznego i kulturowego w latach siedemdziesiątych XX wieku	*Zamek Królewski w Warszawie, kredyty, Fiat 125p, „wielka płyta”,*	▪ Edward Gierek ▪ Stanisław Stomma	11.3), 11.4), 12.1)

cd. 50.	–	▪ identyfikuje uwarunkowania polityczne tego okresu ▪ wyjaśnia przyczyny i skutki kryzysu 1976 roku ▪ ocenia znaczenie pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski	*konsumpcja, Huta Katowice, reforma administracyjna, Konstytucja PRL, protesty w Radomiu i Ursusie, Komitet Obrony Robotników, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Ruch Młodej Polski, Konfederacja Polski Niepodległej, Wolne Związki Zawodowe, sklepy komercyjne, drugi obieg, kryzys społeczny, kryzys ekonomiczny*	▪ Stanisław Pyjas ▪ Jan Józef Lipski ▪ Antoni Macierewicz ▪ Jacek Kuroń ▪ Piotr Naimski ▪ Aleksander Hall ▪ Leszek Moczulski ▪ Andrzej Czuma ▪ Jan Paweł II	–
51.	**Czas „Solidarności”**	▪ wyjaśnia przyczyny i bezpośrednie następstwa protestów społecznych w sierpniu 1980 roku ▪ ocenia znaczenie utworzenia NSZZ „Solidarność” dla społeczeństwa i dla władz PRL ▪ porównuje protesty społeczne w Polsce w 1970 i w 1980 roku	*podwyżki cen, strajki, Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, lista 21 postulatów, wolne związki zawodowe, eksperci, porozumienia społeczne, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, Niezależne Zrzeszenie Studentów, NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”, IX Zjazd PZPR, Komisja Krajowa „Solidarności”, marsze głodowe, Wojskowe Terenowe Grupy Operacyjne, Kongres Kultury Polskiej*	▪ Lech Wałęsa ▪ Anna Walentynowicz ▪ Tadeusz Mazowiecki ▪ Bronisław Geremek ▪ Edward Gierek ▪ Stanisław Kania ▪ Jan Paweł II ▪ kardynał Józef Glemp ▪ gen. Wojciech Jaruzelski ▪ Czesław Miłosz ▪ Jan Pietrzak ▪ Maciej Pietrzyk	12.2)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
52.	**Polska w czasie stanu wojennego**	▪ wyjaśnia okoliczności wprowadzenia stanu wojennego ▪ identyfikuje przejawy stanu wojennego ▪ ocenia warunki życia oraz postawy Polaków w czasie stanu wojennego i bezpośrednio po jego zakończeniu	*stan wojenny, Rada Państwa, Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, internowanie, strajki okupacyjne, komisarze wojskowi, sankcje gospodarcze, pomoc charytatywna, podwyżki cen, Radio „Solidarność”, manifestacje, kontrpochody Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego, Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych*	▪ gen. Wojciech Jaruzelski ▪ płk Ryszard Kukliński ▪ Lech Wałęsa ▪ ks. Jerzy Popiełuszko ▪ Grzegorz Przemyk	12.3)
53.	**Schyłek PRL**	▪ wyjaśnia okoliczności zwołania Okrągłego Stołu ▪ ocenia decyzje podjęte podczas obrad Okrągłego Stołu ▪ charakteryzuje sytuację polityczną i gospodarczą w Polsce w drugiej połowie 1989 roku	*amnestia, kryzys ekonomiczny, podwyżka cen, strajki, Komitet Obywatelski, legalny obrót walutami, Okrągły Stół, strona koalicyjno-rządowa, strona solidarnościowo-opozycyjna, kontrakt przedwyborczy, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”, lista krajowa, sejm, senat, prezydent*	▪ gen. Wojciech Jaruzelski ▪ Jan Paweł II ▪ Lech Wałęsa ▪ gen. Czesław Kiszczak ▪ Mieczysław Rakowski ▪ Bronisław Geremek ▪ Tadeusz Mazowiecki	12.4)

cd. 53.	–	–	*państwa, Obywatelski Klub Parlamentarny, inflacja, gruba linia, uwłaszczenie się nomenklatury*	▪ Leszek Balcerowicz	–
54.	**Lekcja powtórzeniowa – Polska „ludowa”**	▪ analizuje wybrane wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne dotyczące dziejów Polski w latach 1945-1989 ▪ analizuje przykłady różnych interpretacji wybranych wydarzeń i zjawisk historycznych ▪ integruje pozyskane informacje z różnych źródeł, dokonując selekcji i hierarchizacji opanowanych wiadomości			
55.	**Sprawdzian pisemny – Polska „ludowa”**	[kontrola zakresu opanowania – wynikających z wymagań programowych – wiadomości i umiejętności uczniów]			
IV. NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU					
56.	**Upadek żelaznej kurtyny**	▪ wyjaśnia przyczyny i bezpośrednie następstwa Jesieni Ludów ▪ wyjaśnia przyczyny i bezpośrednie następstwa rozpadu ZSRR ▪ określa podstawy funkcjonowania Unii Europejskiej ▪ analizuje mapę polityczną Europy na początku XXI wieku	*Jesień Ludów (Jesień Narodów), doktryna Breżniewa, aksamitna rewolucja, aksamitny rozwód, mur berliński, zjednoczenie Niemiec, rozpad ZSRR, Federacja Rosyjska, Wspólnota Niepodległych Państw, rozpad Jugosławii, czystki etniczne, traktat z Maastricht, Unia Europejska, euro, rozszerzenie NATO*	▪ Vaclav Havel ▪ Nicolae Ceaușescu ▪ Helmut Kohl ▪ Michaił Gorbaczow ▪ Borys Jelcyn ▪ Władimir Putin	10.10), 10.11), 10.12)

Lekcja		Cele lekcji	Główne terminy, pojęcia, nazwy	Główne postacie	Odniesienia do Podstawy programowej
Nr	Temat	Uczeń:			
57.	**Nowe linie podziału świata**	▪ określa przyczyny i skutki wojny w Zatoce Perskiej ▪ charakteryzuje sytuację ChRL na przełomie XX i XXI wieku ▪ wyjaśnia, dlaczego utworzenie Autonomii Palestyńskiej nie zakończyło konfliktu na Bliskim Wschodzie ▪ ocenia konsekwencje zamachu z 11 września 2001 roku	*wojna w Zatoce Perskiej, koalicja antyiracka, „Pustynna burza", Kurdowie, szyici, embargo, program „Ropa za żywność", wojna w Czeczenii, masakra na placu Tiananmen, Autonomia Palestyńska, akcje terrorystyczne, Al-Kaida, zamach z 11 września 2001 roku, interwencja w Afganistanie, interwencja w Iraku*	▪ Saddam Husajn ▪ Deng Xiaoping ▪ Jasir Arafat ▪ Osama bin Laden ▪ George Walker Bush	10.8), 10.9)
58.	**Rzeczpospolita Polska w nowej Europie**	▪ identyfikuje główne etapy przemian politycznych w Polsce w latach 1990-2004 ▪ charakteryzuje sytuację geopolityczną Rzeczypospolitej Polskiej ▪ ocenia znaczenie przystąpienia Polski do NATO i do Unii Europejskiej	*Sojusz Lewicy Demokratycznej, Polskie Stronnictwo Ludowe, Porozumienie Centrum, Unia Demokratyczna, Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, Konfederacja Polski Niepodległej, Unia Polityki Realnej, lustracja, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, progi wyborcze, Akcja Wyborcza Solidarność, Samoobrona, Unia Pracy, Prawo i Sprawiedliwość,*	▪ Lech Wałęsa ▪ Tadeusz Mazowiecki ▪ Bronisław Geremek ▪ Jacek Kuroń ▪ Jarosław Kaczyński ▪ Lech Kaczyński ▪ Jan Olszewski ▪ Hanna Suchocka ▪ Aleksander Kwaśniewski ▪ Jerzy Buzek	12.5), 12.6)

cd. 58.	–	–	*Platforma Obywatelska, Instytut Pamięci Narodowej*	▪ Leszek Miller ▪ Andrzej Lepper ▪ Donald Tusk	–
59.	**Wyzwania dla społeczeństwa polskiego**	▪ określa kierunki zmian gospodarczych w Polsce po 1989 roku i ocenia ich wpływ na życie społeczne ▪ identyfikuje kierunki zmian kulturowych w Polsce po 1989 roku ▪ ocenia sytuację demograficzną Polski na przełomie XX i XXI wieku	*plan Balcerowicza, transformacja, prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych, prywatyzacja kapitałowa, prywatyzacja upadłościowa, denominacja, kapitał zagraniczny, bezrobocie, dziedziczenie biedy, koncesje, prasa lokalna, postawy obywatelskie, frekwencja wyborcza, samorząd terytorialny*	▪ Leszek Balcerowicz ▪ Wisława Szymborska	12.5)
60.	**Globalne problemy ludzkości**	▪ identyfikuje przejawy rewolucji informatycznej ▪ charakteryzuje zjawisko globalizacji ▪ posługując się wybranymi przykładami z przełomu XX i XXI wieku, ocenia wpływ rozwoju cywilizacyjnego na życie jednostek i społeczeństw	*rewolucja informatyczna, technopolie, klonowanie, Szczyt Ziemi, gazy cieplarniane, deficyt wody pitnej, globalizacja, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Światowa Organizacja Handlu, ponadnarodowe korporacje, ujemny przyrost naturalny, starzenie się społeczeństw, aktywność zawodowa kobiet, model rodziny*	–	10.11) dodano informacje o współczesnych zjawiskach będących następstwem procesów z wcześniejszych dekad

III. Przykładowe konspekty lekcji bieżących

W literaturze dydaktycznej występują dwa terminy o zbliżonym, ale jednak nietożsamym, znaczeniu: scenariusz lekcji i konspekt lekcji.

Scenariusz, w ścisłym znaczeniu, powinien zawierać:

- szczegółowy opis wszystkich czynności nauczyciela i uczniów;
- omówienie ewentualnych problemów, które mogą pojawić się w czasie lekcji;
- wskazówki bibliograficzne dla nauczycieli oraz materiały pomocnicze dla uczniów.

Natomiast **konspekt** zawiera tylko podstawowe informacje o lekcji, ukazując jej ogólny zarys. Zdaniem autora niniejszego przewodnika konspekt jest bardziej praktycznym rozwiązaniem niż scenariusz, gdyż mobilizuje nauczyciela do elastyczności i kreatywności.

Warto przypomnieć opinię, którą w pracy *Dydaktyka historii* wyraził Czesław Majorek: *właściwie każda lekcja powinna mieć niepowtarzalna budowę i nie może być organizowana według jednego szablonu*. Cytowany autor zwracał uwagę na to, aby nauczyciel był zdolny do modyfikacji wcześniej przyjętych założeń (w obliczu nieprzewidzianych sytuacji na lekcji).

Na wskazany problem warto spojrzeć w szerszym wymiarze, odwołując się do refleksji, którą sformułował Stanisław Dylak: *Nigdy bowiem w edukacji nie uzyskamy wiernej kopii zakładanego modelu [...] bywa też, że w skrupulatnym dążeniu do osiągania dokładnie zapisanych celów osiągniemy antycele*.

Każdy konspekt może być przez nauczyciela rozbudowany w formę scenariusza, w którym szczegółowo uwzględnione zostaną specyficzne uwarunkowania konkretnej szkoły i pracy z konkretną klasą uczniowską. Wskazane rozróżnienie ma charakter teoretyczny. Autor przewodnika proponuje kilka przykładowych rozwiązań, które można nazwać **konspektami z elementami scenariusza**.

W klasycznym ujęciu struktura lekcji składa się z sześciu kolejnych elementów, metaforycznie nazywanych **ogniwami**. Są to:

1) czynności organizacyjno-porządkowe;
2) rekapitulacja wtórna (dotycząca wiadomości z poprzednich lekcji);
3) nawiązanie do tematu bieżącej lekcji;
4) opracowanie tematu lekcji;
5) rekapitulacja pierwotna (dotycząca wiadomości poznanych na poprzednich lekcjach);
6) zadanie i omówienie pracy domowej.

Natomiast w ujęciu uproszczonym, które jest często stosowane w praktyce szkolnej, wyróżnia się **trzy główne**, następujące po sobie, **etapy lekcji**. Są to:

1) część wstępna (przygotowawcza, wprowadzająca);
2) część wykonawcza (rozwinięcie);
3) część podsumowująca.

W poniższych propozycjach w zasadzie uwzględnione zostało to drugie rozwiązanie. Nie tylko dlatego, że jest ono bardziej adekwatne dla skrótowej formuły konspektu. Jednak istotne znaczenie przy wyborze tej struktury miał też inny motyw. Dotyczył on bardziej dynamicznego potraktowania rekapitulacji wtórnej i pierwotnej. Każdą z nich można wprowadzać na różnych etapach lekcji, traktując nie tylko jako elementy dydaktycznej klamry spinającej przebieg zajęć. Przez analogię do wskazanych terminów, może należałoby postulować stosowanie rekapitulacji bieżącej?

Zamysł ten wynikał głównie z oczywistego faktu, iż realizacja niniejszego programu będzie odbywać się tylko w ciągu jednego roku szkolnego. Może być traktowany jako odpowiedź na konkretne wyzwanie, ale dotyczy ogólniejszego problemu. Powinniśmy tak nauczać, aby wiedza historyczna była dla młodzieży jak najbardziej operatywna.

Problem ten sygnalizował m.in. Krzysztof Kruszewski: *bardziej operatywna, to znaczy łatwiej będzie w przyszłości po nią* [czyli wiedzę] *sięgać*. Cytat pochodzi z pracy: *45 minut. Prawie cała historia jednej lekcji*. Operatywność tę powinniśmy kształtować na bieżących zajęciach, stąd proporcje czasowe przeznaczone na wiadomości z zajęć poprzednich i z lekcji bieżącej warto traktować elastycznie.

Poniżej przedstawionych zostało kilka konspektów lekcji zawierających odwołania do różnych metod i technik nauczania. Są one tylko propozycjami. Cele zajęć zostały podane w rocznym planie dydaktycznym. Należy powtórzyć, że nie same metody i techniki decydują o efektywności zajęć. Zaś, odwołując się do tytułu cytowanej pracy Krzysztofa Kruszewskiego, nie musimy przekonywać się o tym, że na realizację każdego tematu praktycznie mamy znacznie mniej czasu niż kanoniczne 45 minut.

RZĄDY DEMOKRATYCZNE W POLSCE

Metody i techniki	Środki dydaktyczne
▪ praca w grupach ▪ praca pod kierunkiem ▪ elementy wykładu i rozmowy nauczającej ▪ analiza SWOT	▪ podręcznik ▪ arkusze papieru, pisaki ▪ film fabularny *Śmierć prezydenta* (reż. J. Kawalerowicz)

Wprowadzenie

Uczniowie przypominają, odwołując się do wiadomości z gimnazjum jakie główne nurty polityczne powstały na ziemiach polskich u schyłku XIX wieku.

Nauczyciel, w razie potrzeby, uzupełnia i porządkuje odpowiedzi uczniów.

Uczniowie wyjaśniają, w jakich okolicznościach wybrany został Sejm Ustawodawczy.

Rozwinięcie

Uczniowie pracują w ośmiu grupach. Zapoznają się z odpowiednimi fragmentami pierwszego podrozdziału. Odwołują się też do wcześniej poznanych informacji, które dotyczyły:
– biografii politycznej Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego (tematy *Polska znów na mapie* oraz *Wojna polsko-bolszewicka i jej następstwa*);
– postulatów związanych z reforma rolną, aspiracji mniejszości narodowych (temat *Polska w wywalczonych granicach*).

Każda grupa opracowuje dwa hasła (lub plakat) wyrażające program różnych ugrupowań politycznych:

Grupy uczniów	Ugrupowania polityczne
A	Narodowa Demokracja
B	Chrześcijańska Demokracja
C	PSL – „Piast”
D	PSL – Wyzwolenie
E	PPS
F	KPP
G, H	partie mniejszości narodowych (dwóch wybranych)

Arkusze papieru z hasłami lub plakatami są zawieszane w układzie zgodnym ze schematem zamieszczonym w podręczniku na s. 52.

Uczniowie analizują schemat i tekst źródłowy na s. 53. Odwołując się do wiadomości z gimnazjum, przypominają, w jakiej epoce wprowadzony został trójpodział władzy oraz jak nazywała się pierwsza polska konstytucja.

Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów, omawiając najważniejsze zasady konstytucji marcowej.

Uczniowie analizują wykres kołowy oraz rysunek satyryczny na s. 54. Wykonują plecenia zamieszczone pod tymi materiałami.

Nauczyciel omawia okoliczności i następstwa pierwszych wyborów prezydenckich w niepodległej Polsce. Do zilustrowania tej części zajęć wykorzystany jest końcowy fragment filmu *Śmierć prezydenta*.

Uczniowie próbują określić, jakie odczucia Polaków mogło wywołać zamordowanie prezydenta Narutowicza. Odwołują się do nastroju panującego w listopadzie 1918 roku (temat 6.).

Nauczyciel krótko charakteryzuje sytuację wewnętrzną i międzynarodową Polski od grudnia 1922 do kwietnia 1926 roku.

Podsumowanie

Uczniowie próbują oceniać funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w niepodległej Polsce. Zapisują informacje do dwóch pól analizy SWOT, określając silne strony **(S)** i słabe strony **(W)**.
Uwaga techniczna. Nauczyciel może przygotować skserowaną tabelkę do analizy SWOT lub wcześniej polecić uczniom, aby ją narysowali w zaszycie przedmiotowym.

Praca domowa

Uczniowie mają zapisać informacje do pozostałych pól analizy SWOT, określając szanse **(O)** i zagrożenia **(T)**.
Zadanie dla zainteresowanych uczniów:
Porównaj zasady ustrojowe konstytucji marcowej oraz aktualnej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

POWSTANIE WARSZAWSKIE I JEGO KONSEKWENCJE

Metody i techniki	Środki dydaktyczne
▪ rozmowa nauczająca ▪ elementy wykładu ▪ technologia informacyjna ▪ praca pod kierunkiem ▪ dyskusja	▪ podręcznik ▪ wybrane pieśni z powstania warszawskiego ▪ wybrane relacje uczestników powstania (fragmenty) – w zbiorach Muzeum Powstania Warszawskiego – www.1944.pl/historia/archiwum_historii_mowionej/ ▪ Aleksander Gieysztor, *Jak z tragedii greckiej*, „Polityka”, 16 lipca 1994 (artykuł opublikowany w 50. rocznicę wybuchu powstania warszawskiego)

Wprowadzenie

Uczniowie przypominają:
– Jakie były założenia i rezultaty planu „Burza”?
– W jakich okolicznościach utworzony został PKWN?

Rozwinięcie

Nauczyciel, stosując rozmowę nauczającą, wyjaśnia sytuację na ziemiach polskich w połowie 1944 roku. Wskazuje na militarne, polityczne, a także na psychologiczne przesłanki decydujące o wybuchu powstania.

Rozwinięcie – ciąg dalszy
Uczniowie, analizują plan Warszawy (na s. 131). Wykonują polecenia zamieszczone pod planem. Odwołując się do informacji zawartych na fotografiach i plakatów, oceniają ogólną sytuację w stolicy podczas trwania walk. Uczniowie poznają wybrane epizody powstania dzięki relacjom dostępnym w Archiwum Historii Mówionej. Sposób i zakres wykorzystania tych zbiorów zależy od możliwości technicznych w danej szkole, a także od całościowej koncepcji lekcji. Przykładowo, można wykorzystać fragmenty relacji, których autorami są następujące osoby: – Barbara Białobłocka, pseudonim „Baśka", w czasie powstania sanitariuszka na Starym Mieście; – Irena Głębicka, podczas powstania na Woli [nie uczestniczyła w walkach]; – Marian Kowalski, pseudonim „Konrad", podczas powstania dowódca drużyny na Mokotowie. Autorzy proponowanych relacji, jak widać, w czasie powstania mieli różny status i znajdowali się w różnych dzielnicach Warszawy; uczniowie znajdują te dzielnice na planie miasta. Uzupełnieniem wspomnianych relacji mogą być fragmenty pieśni powstańczych. Nauczyciel wyjaśnia okoliczności kapitulacji powstania (odwołując się m.in. do lidu – krótkiego wstępu poprzedzającego tekst rozdziału) oraz polityczne konsekwencje tego faktu.
Podsumowanie
Nauczyciel inicjuje krótką dyskusję, podczas której zainteresowani uczniowie próbują ocenić decyzję o wybuchu powstania warszawskiego. Elementem podsumowującym dyskusję może być opinia, którą sformułował Aleksander Gieysztor: *[...] czy istniała w oczach ówczesnych rzeczników politycznych i dowódców wojskowych Polski podziemnej możliwość wyboru? W tejże perspektywie jawi się powstania nieuchronność, która nosi cechy tragedii greckiej, od pełnego znaków zapytania prologu po katastrofalne rozwiązanie*. Jeżeli nauczyciel zdecyduje się na wprowadzenie tej refleksji, to powinien wyjaśnić, kim był jej autor.
Praca domowa
Zadanie 3 lub 4 s. 135 (do wyboru przez uczniów)

POLSKA WYZWOLONA I ZNIEWOLONA	
Metody i techniki	**Środki dydaktyczne**
▪ rozmowa nauczająca ▪ praca pod kierunkiem ▪ plakat	▪ podręcznik ▪ film dokumentalny *Szesnastu* (scenariusz i realizacja Włodzimierz Dusiewicz), zrealizowany przez Zespół Filmowy „Feniks" w wytwórni filmowej „Czołówka" ▪ arkusze papieru (do wykonania plakatu)

Wprowadzenie

Uczniowie, odwołując się do podręcznika, przypominają okoliczności zakończenia drugiej wojny światowej (zawartych w temacie *Klęska państw Osi*).

Uczniowie odpowiadają na pytanie poprzedzające tekst rozdziału. Odwołują się do schematu przedstawionego na s. 127 (*Działalność komunistów polskich w czasie II wojny światowej*)

Rozwinięcie

Nauczyciel omawia sytuację na ziemiach polskich znajdujących się pod formalną administracją PKWN (od połowy 1944 do początku 1945 roku). Odwołuje się do fotografii ukazującej defiladę w zrujnowanej Warszawie, a następnie do fragmentu wiersza Zbigniewa Kabaty.

Uczniowie analizują tekst źródłowy dotyczący zmiany granic Polski. Wykonują odpowiednie polecenia poprzedzające tekst. W celu przypomnienia terminu „linia Curzona" odwołują się do mapki na s. 40, a także na s. 102. Powinni dostrzec, że granica podziału ziem polskich dokonanego przez ZSRR i III Rzeszę (jesienią 1939 roku) była w znacznym stopniu zbieżna z „linią Curzona". Próbują sformułować wniosek.

Uczniowie oglądają dwa fragmenty filmu dokumentalnego ukazujące:
a) przesłuchanie gen. Okulickiego;
b) ogłoszenie wyroku i komentarz do niego.
Próbują określić i ocenić cele procesu.

Uczniowie analizują fotografię na s. 138. Przypominają, kiedy i w jaki sposób określona została zachodnia granica Polski. W razie potrzeby odwołują się do informacji o postanowieniach konferencji poczdamskiej (s. 100). Oceniają fakt ustawiania słupa granicznego już wiosną 1945 roku.

Uczniowie analizują plakat na s. 139. Rozpoznają ukazane postacie i określają polityczny cel plakatu.

Nauczyciel krótko omawia proces przejmowania władzy przez komunistów oraz eliminacji polskiego państwa podziemnego. W tym celu przydane mogą być rozwiązania graficzne będące kontynuacją schematu zamieszczonego w podręczniku na s. 115 (należy wprowadzić organizację „Nie" oraz Delegaturę Sił Zbrojnych).

Podsumowanie

Uczniowie podzielni zostają na grupy (cztero- lub pięcioosobowe). Każda grupa ma opracować plakat uwzględniający wybrany element sytuacji politycznej na ziemiach polskich u schyłku drugiej wojny światowej i bezpośrednio po jej zakończeniu. Wskazane jest, aby uczniowie krytycznie odnieśli się do plakatu *Olbrzym i zapluty karzeł reakcji*.

Uczniowie prezentują swoje prace. Porównują je oraz wyciągają wnioski. Wyjaśniają, jak należy rozumieć dwa – pozornie sprzeczne – określenia zawarte w temacie lekcji: *wyzwolona* i *zniewolona*.

Praca domowa

Odpowiedź pisemna na zadanie 3 lub 4 (do wyboru przez uczniów) na s. 139.

GRANICE ODWILŻY W BLOKU WSCHODNIM

Metody i techniki	Środki dydaktyczne
▪ rozmowa nauczająca ▪ praca pod kierunkiem ▪ praca w grupach ▪ mapa mentalna	▪ podręcznik ▪ tablica lub arkusze papieru (do zapisania mapy mentalnej)

Wprowadzenie

Uczniowie czytają lid i przypominają etymologię przymiotnika „sowiecki", także okoliczności objęcia władzy w ZSRR przez Stalina. Odwołują się do informacji zawartych w temacie: *System stalinowski w ZSRR*. Odpowiadają na pytanie poprzedzające tekst rozdziału.

Rozwinięcie

Nauczyciel, stosując rozmowę nauczającą, charakteryzuje sytuację w ZSRR bezpośrednio po śmierci Stalina. Odwołując się do fotografii na s. 161, krótko omawia biografię polityczną Chruszczowa do 1956 roku. Wyjaśnia pochodzenie terminu „odwilż"; może też odwołać się do jego wcześniejszego użycia („odwilż posewastopolska").

Uczniowie analizują tekst źródłowy na s. 162. Wykonują polecenie sformułowane przed tekstem. Próbują wyjaśnić znaczenie terminu „kult jednostki"; przydatne będzie odwołanie się do plakatu zamieszczonego w podręczniku na s. 25.

Nauczyciel, kontynuując rozmowę nauczającą, charakteryzuje sytuację w ZSRR po XX Zjeździe KPZR.

Uczniowie zostają podzieleni na cztery grupy, każda grupa ma zredagować krótkie informacje prasowe w dwóch wersjach:
1) takiej, jak mogła się ukazać w ZSRR;
2) takiej, jak mogła się ukazać w którymś z państw należących do NATO.

Zagadnienia dla poszczególnych grup (według podrozdziałów podręcznika):

A) powstanie węgierskie (1, 2),
B) budowa muru berlińskiego (1, 2),
C) ZSRR pod rządami Breżniewa (1, 2),
D) Praska Wiosna i doktryna Breżniewa (1, 2).

Można też wprowadzić podział na osiem małych grup, z których każda opracowuje jedną wersję określonego zagadnienia.

Przedstawiciele poszczególnych grup prezentują wyniki swojej pracy.

Podsumowanie

Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela opracowują mapę mentalną, w której centralnym pojęciem jest „odwilż".

Praca domowa

Zadanie 3 (odpowiedź można przedstawić w formie tabeli); dla zainteresowanych zadanie 4 na stronie 165.

PROBLEMY KRAJÓW TRZECIEGO ŚWIATA

Metody i techniki	Środki dydaktyczne
▪ praca pod kierunkiem ▪ praca z mapą ▪ metaplan	▪ podręcznik ▪ mapa polityczna Afryki w 1939 roku ▪ mapa polityczna świata pod koniec XX wieku ▪ zestawienie statystyczne dotyczące zróżnicowania ekonomicznego państw pod koniec XX wieku ▪ schemat metaplanu

Wprowadzenie

Uczniowie odpowiadają na pytanie wprowadzające do tematu. Pokazują na mapie politycznej świata obszary wymienione w odpowiedzi.

Rozwinięcie

Uczniowie czytają lid i analizują plakat na s. 176. Próbują zidentyfikować, który kontynent symbolizuje każdą z postaci. Odwołując się do wiadomości z nauki historii w gimnazjum oraz z geografii, przypominają, skąd pochodzi nazwa „Ameryka Łacińska" oraz które kraje nazwa ta obejmuje. Wskazują Amerykę Łacińską na mapie.

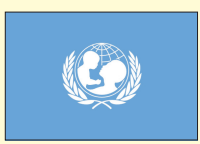
Uczniowie analizują fragment deklaracji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (s. 176) i odpowiadają na pytania poprzedzające tekst.

Nauczyciel prezentuje mapę polityczną Afryki bezpośrednio przed wybuchem drugiej wojny światowej. Uczniowie przypominają, które państwa miały swoje kolonie na tym kontynencie. Wyjaśniają, w razie potrzeby odwołując się do tematu *Nowy ład polityczny*, dlaczego w 1939 roku w Afryce nie było posiadłości niemieckich.

Nauczyciel krótko omawia problemy związane z dekolonizacją Afryki. Uczniowie analizują mapkę na s. 177 i wykonują polecenia. Nauczyciel może zwrócić uwagę na to, że problemy separatyzmu w Afryce nie zniknęły, o czym świadczy – dokonany niedawno – podział Sudanu.

Nauczyciel omawia krótko kolejny etap dekolonizacji w Azji. Uczniowie znajdują na mapie nowe państwa tego kontynentu.

Nauczyciel, stosując rozmowę nauczającą, określa kierunki zmian gospodarczych w państwach zaliczanych do Trzeciego Świata. Odwołuje się do wiadomości, które uczniowie mogli poznać na lekcjach geografii oraz dzięki informacjom z mediów. Wskazuje też na rolę, jaką w łagodzeniu problemów państw zaliczanych do Trzeciego Świata ogrywają niektóre organizacje wyspecjalizowane ONZ:

UNICEF

FAO

UNESCO

WHO

Rozwinięcie – ciąg dalszy

Uczniowie analizują zamieszczone w tabeli dane statystyczne i formułują wnioski.

Państwa najbogatsze	PKB na jednego mieszkańca (w USD)	Średni przyrost PKB w latach 1965-1990 (w %)	Państwa najbiedniejsze	PKB na jednego mieszkańca (w USD)	Średni przyrost PKB w latach 1965-1990 (w %)
Szwajcaria	32 680	1,4	Mozambik	80	brak danych
Finlandia	26 040	3,2	Tanzania	110	-0,2
Japonia	25 430	4,1	Etiopia	120	-0,2
Szwecja	23 660	1,9	Somalia	120	-0,1
Norwegia	23 120	3,4	Nepal	170	0,5
Niemcy	22 320	2,4	Czad	190	-1,1
Dania	22 080	2,1	Bhutan	190	brak danych
Stany Zjedn.	21 790	1,7	Laos	200	brak danych
Kanada	20 470	2,7	Malawi	200	0,9

Źródło: J. Szpak. *Historia gospodarcza powszechna*, Warszawa 1999.

Podsumowanie

Uczniowie proponują informacje do metaplanu dotyczącego państw postkolonialnych. Uwaga: można opracować tylko niektóre elementy metaplanu, a np. ostatni człon (*Co należało zrobić, aby było tak, jak być powinno?*) potraktować jako pracę domową dla uczniów.

Praca domowa

Narysuj plakat ukazujący wybrany problem krajów zaliczanych do Trzeciego Świata.
Zadanie 4 na s. 180.
Ewentualnie – uzupełnienie metaplanu.

Wykorzystana literatura

1. Buzan T., *Mindmapping, czyli notowanie interaktywne*, tekst polski opracował D. Rossowski na podstawie przekładu M. Stefaniuk, Łódź 2007.
2. Chańko J., *Piosenki PRL – o dydaktycznej przydatności piosenek minionej epoki…*, [w:] *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne VII, Obraz, dźwięk i smak w edukacji historycznej*, zbiór studiów pod. red. S. Roszaka, M. Strzeleckiej i A. Wieczorek, Toruń 2010.
3. Chomicki G., *Rozmyślania nad reformą*, „Wiadomości Historyczne" 2009 nr 4.
4. Chorąży E., *Historia. Przedmiotowy system nauczania. Propozycja metodyczna dla szkół ponadgimnazjalnych*, Toruń 2004.
5. Chorąży E., Konieczka-Śliwińska D., Roszak S., *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008.
6. Dyba K., *Możliwości zastosowania metody WebQuest w edukacji regionalnej na przykładzie Projektu InterEol.net*, [w:] *Toruńskie Spotkania Dydaktyczne II. Region w edukacji historycznej*, pod red. S. Roszaka, M. Strzeleckiej, Toruń 2007.
7. Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa 2000.
8. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.
9. Kruszewski K., *45 minut. Prawie cała historia jednej lekcji*, Warszawa 1993.
10. Kubis B., *Edukacja zintegrowana w nowym systemie szkolnym*, [w:] *Uczeń w Nowej szkole. Edukacja humanistyczna*, pod red. M. Kujawskiej, Poznań 2002.
11. *Lekcje ze źródłami. XX wiek. Konspekty i scenariusze lekcji dla nauczycieli*, pod. red. W. Chybowskiego, Warszawa 2002.
12. Lindenberg Ch., *Szkoła bez lęku*, przeł. J. Dąbrowski, Warszawa 1993.
13. Lipska M., *Pokaż uczniowi cel, czyli o wybranych aspektach planowania pracy nauczyciela w kształceniu według wymagań*, [w:] *Standardy wymagań i normy testowe w diagnostyce edukacyjnej*, pod red. B. Niemierko, H. Szaleniec, Kraków 2004.
14. Maternicki J., Majorek Cz., Suchoński A., *Dydaktyka historii*, Warszawa 1994.
15. Maternicki J., *Prawda historyczna jako zadanie dydaktyczne*, „Wiadomości Historyczne" 1998 nr 3.

16. Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007.
17. Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, Warszawa 1991.
18. Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.
19. Okła G., *Ewolucja koncepcji edukacji historycznej – w kierunku efektywności kształcenia*, „Wiadomości Historyczne" 2009 nr 3.
20. Orenstein A. C., Hunkins F. P., *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, przeł. K. Kruszewski, Warszawa 1998.
21. Pańko G., *Z zagadnień strukturaryzacji w nauczaniu historii w szkołach ponadgimnazjalnych*, [w:] *Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, pod. red. G. Pańko i J. Wojdon, Toruń 2003.
22. *Podstawa programowa z komentarzami, t. 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Historia i społeczeństwo, historia, wiedza o społeczeństwie, podstawy przedsiębiorczości, ekonomia w praktyce, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, filozofia* (www.reformaprogramowa.men.gov.pl).
23. Stinia M., *Przesłanki do osiągania podmiotowości ucznia w nauczaniu-uczeniu się historii*, [w:] *Uczeń w Nowej szkole. Edukacja humanistyczna*, pod red. M. Kujawskiej, Poznań 2002.
24. Suchojad H., *Taksonomia celów nauczania historii*, „Wiadomości Historyczne" 1986 nr 5.
25. Suchoński A., *Rola empatii w szkolnej edukacji historycznej na przykładzie Holocaustu*, [w:] *Edukacja historyczna i obywatelska w szkolnictwie ponadgimnazjalnym*, pod. red. G. Pańko i J. Wojdon, Toruń 2003.
26. *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. naukowa K. Kruszewski, Warszawa 2009.
27. Topolski J., *Wprowadzenie do historii*, Poznań 2006.
28. *Wiedza o społeczeństwie. Scenariusze lekcji w szkole średniej*, pod. red. M. Rutkowskiej-Paszty, Warszawa 1996.
29. Wragg C.*, Trzy wymiary programu,* przeł. K. Kruszewski, Warszawa 1999.

Załącznik

Podstawa programowa

Historia

IV etap edukacyjny – zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna

Uczeń porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych; dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych.

II. Analiza i interpretacja historyczna

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

III. Tworzenie narracji historycznej

Uczeń tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym lub problemowym; dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego; dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje pozyskane informacje z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

1. Europa i świat po I wojnie światowej

Uczeń:

1) opisuje następstwa wojny, wyróżniając konsekwencje polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe;
2) wyjaśnia cele powołania i charakter Ligi Narodów;
3) wyjaśnia politykę mocarstw wobec Niemiec po zakończeniu I wojny światowej.

2. Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej

Uczeń:

1) opisuje odrodzenie państwa polskiego oraz jego granice i sąsiadów;
2) charakteryzuje i ocenia postanowienia traktatu wersalskiego wobec Polski;

3) porównuje cele i skutki powstania wielkopolskiego i trzech powstań śląskich oraz wyjaśnia przyczyny i opisuje następstwa wojny polsko-bolszewickiej;
4) charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej 1921 r.;
5) wskazuje czynniki utrudniające proces integracji odrodzonego państwa polskiego;
6) wyjaśnia cele i skutki reformy Władysława Grabskiego;
7) ocenia wkład Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego w odbudowę państwa polskiego.

3. Kryzys demokracji w Europie Zachodniej

Uczeń:
1) charakteryzuje okoliczności oraz następstwa dojścia do władzy Mussoliniego i Hitlera;
2) porównuje faszyzm z nazizmem, uwzględniając organizację państwa, ideologię oraz politykę wobec społeczeństwa;
3) charakteryzuje i ocenia politykę państw europejskich wobec Hitlera i wskazuje na jej uwarunkowania.

4. System totalitarny w ZSRR

Uczeń:
1) opisuje okoliczności dojścia do władzy Stalina;
2) opisuje zmiany w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym ZSRR po dojściu do władzy Stalina, z uwzględnieniem uprzemysłowienia kraju, kolektywizacji rolnictwa oraz jej następstw (Wielki Głód) i Wielkiej Czystki;
3) porównuje totalitarne systemy hitlerowskich Niemiec i Związku Radzieckiego.

5. Kryzys demokracji parlamentarnej w Polsce

Uczeń:
1) wyjaśnia przyczyny i skutki przewrotu majowego;
2) porównuje główne postanowienia konstytucji marcowej 1921 roku i konstytucji kwietniowej 1935 roku;
3) wymienia charakterystyczne cechy rządów sanacji, wskazując różnice między demokracją parlamentarną a rządami autorytarnymi;
4) charakteryzuje główne kierunki polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej.

6. Gospodarka i społeczeństwo II Rzeczypospolitej

Uczeń:

1) charakteryzuje strukturę społeczną, narodowościową i wyznaniową odrodzonego państwa polskiego, dostrzegając przyczyny konfliktów społecznych i narodowościowych;
2) porównuje przejawy kryzysu gospodarczego na świecie i w Polsce, wskazując jego specyficzne cechy;
3) opisuje osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej, w tym budowę portu w Gdyni i utworzenie Centralnego Okręgu Przemysłowego;
4) charakteryzuje główne osiągnięcia kultury i nauki II Rzeczypospolitej.

7. II wojna światowa

Uczeń:

1) wyjaśnia polityczne, społeczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej;
2) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej;
3) ocenia konsekwencje zawarcia paktu Ribbentrop-Mołotow;
4) sytuuje w czasie i przestrzeni etapy i fronty II wojny światowej, wskazując momenty przełomowe;
5) przedstawia przyczyny i skutki Holokaustu oraz opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej;
6) przedstawia okoliczności powstania koalicji antyfaszystowskiej oraz porównuje postanowienia konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie;
7) charakteryzuje bezpośrednie skutki II wojny światowej, wyróżniając następstwa polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe, z uwzględnieniem przesunięć ludności w Europie Środkowej.

8. Ziemie polskie pod dwiema okupacjami

Uczeń:

1) porównuje cele i metody polityki niemieckiej i radzieckiej w okupowanej Polsce;
2) opisuje strukturę polityczną i wojskową oraz działalność polskiego państwa podziemnego i ocenia historyczną rolę Armii Krajowej;
3) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki wybuchu powstania warszawskiego oraz ocenia postawę aliantów i Związku Radzieckiego wobec powstania;
4) analizuje zmiany terytorialne, straty ludnościowe, kulturowe i materialne Polski będące następstwem II wojny światowej.

9. Sprawa polska w czasie II wojny światowej

Uczeń:

1) przedstawia okoliczności powstania oraz działalność rządu II Rzeczypospolitej na uchodźstwie;
2) charakteryzuje udział Polaków w wysiłku militarnym aliantów oraz sytuuje w czasie i przestrzeni działania wojsk polskich na różnych frontach wojny;
3) ocenia politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej.

10. Świat po II wojnie światowej

Uczeń:

1) wyjaśnia przyczyny i skutki rozpadu koalicji antyhitlerowskiej oraz opisuje początki zimnej wojny;
2) opisuje okoliczności i ocenia skutki powstania NRD i RFN;
3) charakteryzuje sojusze polityczno-militarne NATO i Układu Warszawskiego, sytuując je na mapie;
4) charakteryzuje państwa będące w strefie wpływów ZSRR, z uwzględnieniem wydarzeń na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.;
5) sytuuje w czasie i przestrzeni proces dekolonizacji oraz ocenia jego następstwa, uwzględniając rolę ONZ;
6) wyjaśnia znaczenie II Soboru Watykańskiego dla przemian w Kościele katolickim drugiej połowy XX w.;
7) charakteryzuje konflikty zimnej wojny, w tym wojny w Korei, Wietnamie i Afganistanie oraz kryzys kubański, uwzględniając rolę ONZ;
8) wyjaśnia przyczyny i charakter konfliktu bliskowschodniego;
9) charakteryzuje przemiany w Chinach po II wojnie światowej;
10) opisuje przemiany polityczne i społeczno-gospodarcze w ZSRR w latach 1945–1991;
11) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 r.;
12) opisuje zmiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej;
13) przedstawia cele i główne etapy rozwoju Unii Europejskiej.

11. Polska w systemie komunistycznym

Uczeń:

1) wyjaśnia okoliczności przejęcia władzy w Polsce przez komunistów;
2) charakteryzuje system represji stalinowskich w Polsce i ocenia jego skutki;

3) charakteryzuje realia życia gospodarczego i społecznego PRL-u;
4) porównuje przyczyny i skutki kryzysów 1956 r., 1968 r. i 1970 r., 1976 r.;
5) ocenia polityczną i społeczną rolę Kościoła katolickiego w PRL-u.

12. Rozkład systemu komunistycznego w Polsce – polska droga do suwerenności

Uczeń:
1) wyjaśnia znaczenie pontyfikatu Jana Pawła II dla przemian politycznych w Polsce;
2) wyjaśnia przyczyny i skutki wydarzeń sierpniowych 1980 r. oraz ocenia rolę Solidarności w przemianach politycznych i ustrojowych;
3) przedstawia okoliczności wprowadzenia i następstwa stanu wojennego;
4) opisuje najważniejsze postanowienia „Okrągłego Stołu";
5) charakteryzuje przemiany polityczne, społeczno-gospodarcze i kulturowe po 1989 r.;
6) przedstawia okoliczności i ocenia znaczenie przystąpienia Polski do NATO i Unii Europejskiej.